

KIV 549/a

**A REFORMÁTUS IGEHIRDETŐ
SZEMINÁRIUMI KÖNYVEI**

2. SZÁM

TORKOS JAKAB
DUNÁNTÚLI REF. PÜSPÖK, (1711—1785.)
MINT IGEHIRDETŐ

IRTA :

DR. TÓTH ENDRE
PÁPAI THEOL. AKAD. TANÁR

BUDAPEST, 1937.

Sylvester R. T. Budapest. — Fel. vezető: Schlitt Henrik.

A pápai ref. főiskola könyvtárának kéziratárában van két kötet prédikáció, melyek közül az egyik ezt a címet viseli: *Varii sermones ecclesiastici olly elmékedések, mellyeket az Istennek szent beszédébül közönséges helyen való magyarázatra fel-vett külömb külömb féle textusok szerint az Istentül adott kegyelem által prédikállott és az emlékező elmének segítségére ha Istennek úgy tettzik keresztény felebarátjának is hasznára a mint az idő engedte maga kezével írt Torkos Jakab, a pápai helvetica confessión ... gyülekezetnek ..... prédikát* ..... (A lap többi része hiányzik.)

A másik kötetnek nincs címe. De a papír, az írás, a kötés s a tartalmi és formai megegyezés nyilván teljesen igazolja, hogy e kötet szerzője is ugyanaz, mint az első.

E két tekintélyes, 4° alakú, együtt mintegy 1600 oldalnyi, apróbetűs, sűrű soros írású kötet már akkor is felhívna a figyelmet magára, ha írója nem Torkos Jakab pápai prédikátor s a dunántúli egyházkerületnek legnehezebb korában superintendense volna az írója.

De figyelmet érdemel azért is, mert éppen abból a korból — a 18. sz. első feléből, helyesebben közepe tájáról valók e két kötetben levő prédikációk, amely korszakról, illetve ennek prédikációs irodalmáról azt írja *Ravasz László*: „A XVII. század gazdag és változatos irodalmának, lüktető szellemi életének mintha egy csapással véget vetettek volna. — Tilalmas volt a legendhéb polémia is. — Polémikns prédikációt lehetetlen tartani, már pedig mit ér a prédikáció polémia nélkül. — Az elnyomott nemzeti érzés és gyülekezeti összetartás, az űzőbe vett protestáns öntudat a temetési szertartásoknál vet lobbót, mert itt a kegyelet köntösében szabadon nyilatkozhatik meg. — Jókora polcok telnek meg a divatossá lett halotti beszédeknek kiadványaiból, míg gyűjteményes prédikáció kötet csak négy darab jelenik meg az egész században, a Nádudvari (Péter), Kamarási György, Marosvásárhelyi Gombás István, és Benkó Ferenc gyűjteményei s ezek közül is csak a két első eredeti munka.“ (Sőt a Kamarásié is nem gyülekezeti, hanem halotti

prédikációk.) Bár Ravasz megállapítását annyiban korrigálnunk kell, hogy nem az egész 18. századra vonatkozik ez, hanem csak a türelmi rendeletig terjedő időre, hiszen munkája további lapjain ő is említ még 18. századi prédikációs gyűjteményt, — de még így is oly annyira kevés számú prédikációs kötet ismeretes, hogy indokoltnak tartjuk, ha e korszak egyik prédikátorának kéziratban maradt prédikációit tárgyalás alá vesszük s egy vonást próbálunk adni ahhoz a képhez, amit e korszak prédikációiról eddig már megrajzoltak.

Tárgyalásunkban szólunk először a prédikációk írójáról s igyekszünk őt a maga korába beállítani, azután ismertetjük azt a felfogást, amit az író vall a prédikációról, s azután foglalkozunk magukkal a prédikációkkal részletesebben is.

TORKOS JAKAB.

A prédikációk írója: Torkos Jakab, régi református nemes családból származott. Atyja: Torkos Jakab, Veszprém vármegye pénztárosa, anyja hasonló régi család tagja: Csuzi Cseh Erzsébet. A család mindkét ágon nagy szerepet játszott a pápai egyház, a dunántúli egyházkerület, sőt az egyetemes magyar egyház életében is.¹

Torkos Jakab 1711. február 13-án Pápán született, illetve kereszteltetett.² Alsóbbfokú iskoláit Pápán végezte, bár a főiskola legrégibb 1585-ben kezdődő, de a 18. század elején készült másolatban ránk maradt törvénykönyvében (Leges), illetve az ezt aláíró diákok lajstromaiban neve nem fordul elő. (Sajnos, a Leges egyébként is nagyon hiányos, de Naszályi István pápai prédikátor naplójában olvassuk, hogy feleségének temetésekor 1725. jan. 5-én az Ujvári András pápai professzor

¹ A pápai református Torkos-család nem tévesztendő össze a győri evangélikus Torkos-családdal. Nagy Iván: Magyarország nemes családai c. munkájában teljesen összetéveszti: „Mint prot. vallású család, tagjai közül legtöbben egyházi pályán szerepeltek. Jakab, ki 1721-ben Jenában tanult, utóbb pápai ref. lelkész és senior volt.“ (XI. k. 251. l.) Egyebektől eltekintve, az 1711-ben született T. Jakab 1721-ben nem is tanulhatott volna Jenában. — A pápai Torkos családból való Torkos János, aki a mi T. Jakabunk testvére, a pápai egyháznak egy időben főcuratora, akinek fia II. Torkos Jakab pápai prédikátor s 1795—1813 dunántúli superintendens volt. — Cseh Csuzi Erzsébet, I. T. Jakab anyja. leánya volt Cseh Csuzi Jakabnak, aki gályarab, élete végén pápai prédikátor és dunántúli superintendens (1693—1695) volt, akinek fia József 1698—1731. szintén pápai prédikátor s később esperes volt.

² A pápai egyház anyakönyve szerint 1711. február 13-án kereszteltetett „Torkos Jakab Jakabja, keresztattya Gyimóti István, Csernel János, Ori, keresztanyák ezeknek házasféraik“.

által írt búcsúzó magyar verseket a parochia kapujában Torkos Jakab orator s rhetor mondotta el.³ Ez időben a pápai iskola már régi hírnevéből sokat veszített. Ugyan Illustris schola nevet viselt ekkor is, voltak togatus diákjai is, de ezek valószínűleg csak a logikai osztályig tanultak itt s a papságra készülők innen tovább tanulni Debrecenbe, vagy Sárospatakra, az „ország iskoláiba“ mentek. Torkos Jakab is a sárospataki iskolában készült a prédikátori hivatalra. Sárospatakról pedig külföldre ment, ami akkor szinte szervelesen hozzá tartozott a lelkipásztori kiképzéshez. Külföldi tanulmányozásáról csak annyit tudtunk, hogy 1733. s 1734-ben Zürichben, 1734. s 1735-ben Utrechtben volt.⁴

1735-ben hazajött külföldről s mint a pápai egyház jegyzőkönyvében olvassuk: „Tiszteletes Torkos Jakab uram Isten kegyelmességébül az académiáról szerencsésen leérkezvén, akkor vacantiában levő professori hivatalban ő kegyelme succedált és die 16. Maij anni currentis szép frequentiával concur-

³ Ordo Textuum Biblicorum et Catecheticorum in sacro Papensium Ref. Auditorio explicatorum ab Anno 1711. etc. — A pápai főisk. kvtárban.

⁴ Abból a tényből, hogy Torkos Jakab prédikációi a főiskolai könyvtárban vannak, feltehető volt, hogy Torkos könyvei is bekerültek ugyanoda. A főiskola könyvtárnoka, Dr. Pongrácz József theol. professor hálás köszönettel fogadott, lekötözött szíveséggel utána nézett a könyveknek s több, Torkos Jakab ismert közírásával tett bejegyzést talált, így: Béza latin Újtestamentomának 1715-ös kiadásában: „Jacobi Torkos Ao. 1728. die 14 7-bris. Patakini“. — Humeliusnak a Filemonhoz írt levél magyarázatáról 1670. Zürichben kiadott munkájában: „Jac. Torkos Tiguri 1733.“ — Braun: Commentarius ad epist. ad Hebraeos, Amsterdam 1705. c. művében: „Jacobi Torkos Tiguri 1734.“ — Laurentius: S. apostoli Petri Epistola, Amsterdam, 1647. c. művében: „Jacobi Torkos compar. Trajecti ad Rhenum 1734.“ — Lampe: János kommentárjának 1724-i kiadásában: „Jacobi Torkos Trajecti ad Rhenum 1735.“ s még több könyvben is ez évszámok. — Dr. Pongrácz József az 1936-i Kálvin-ünnepségek alkalmával Svájcban tartózkodván, a zürichi városi levéltárban is megfordult, ahol kérésre nyomán dr. Weisz Leó magyar mérnök s történetíró, a zürichi levéltár rendezője és alapos ismerője előkereste Torkos Jakabnak a professzori karhoz intézett sajátkezű kérvényét, valamint a sárospataki tanári karnak és Cecei János pataki tanárnak Torkos érdekében írt ajánló leveleit, valamint Torkos Jakabnak Pottinger Jakab János professzornál, Zürichben 1734. február 15-én tartott disputációját, melynek címe „Positiones Theologicae De Divina Hominum Vocatione“. V. 6.: P. J.: Magyar diákok nyomán. Dun. Prot. Lap 1936. 140. — E levelekről s a nyomtatott disputációról készült fényképmásolatokat dr. Weisz ajándékából dr. Pongrácz a főisk. kvtárban helyezte el. — Az Utrechtben tanult diákok névsorában: Album studiosorum academiae Rheno Traiectinae 1636—1886. Ultraiecti. 1886. — nem fordul elő Torkos Jakab neve. — *Segesváry* Lajos: Magyar református ifjak az utrechti egyetemen 1636—1836. Theol. tanulmányok. 44. sz. Debrecen, 1935. c. munkájában említi, hogy 1734-ben 12 magyar hallgató volt kiint, de csak 11-nek a nevét közli. A fenti adatokkal összevetve minden okunk megvan rá, hogy a 12.-nek Torkos Jakabot állítsuk be a névsorba.

rálván az iskolában patronus uraimék,solemmiter lett introductiója ő kegyelmének.“⁵ A pápai egyház jegyzőkönyve tehát teljes bizonyossággal mondja, hogy Torkos a *pápai főiskola professzora lett*. Ő maga is utal erre a prédikációk első kötetében levő első beszédben (sajnos, datum itt nem szerepel): „Isten engemet az én terhes bujdosásombul haza hozván, ti előltek... oly kedvessé tevő az én méltatlan személyemet, hogy engemet ez hűségtekre bizattatott schólának igazgatására s tanítására méltóztattatok.“ — Hasonlóképp e kötet második beszédeben: „Tudom jól mi leszen ez esztendőben is Isten éltetvén s engedvén, az én tisztem és hivatalom: a kicsinyeknek oktatása, a kegyességnek, az isteni félelemnek kezdetire való szoktatása, az Isten házában az isteni tiszteletnek zsoltárokkal és énekekkel való elkezdése és bérekesztése...“ S a Leges — aminek a pontatlanságára már előbb is utaltunk — erről sem tud semmit. Torkos professzorságát nem említi Tóth Ferenc sem, sem a pápai egyház történetében, sem a dunántúli püspökök életéről írt munkájában, sem pedig kéziratban maradt egyház-történetének a pápai főiskola történetével foglalkozó részében.⁶ De az elmondottak alapján minden kétségen felül áll, hogy Torkos Jakab 1735. május 16-tól a főiskola rektorprofesszora volt. Az 1735. jún. 2-i számadógyűlés jegyzőkönyvében az aláírók között ott szerepel az ismert kézírással: „Torkos Jakab scholamester“.⁷ Ami nemesak azt jelenti, hogy az „Illustri schola“ főiskola-jellege ekkor alighanem kétséges, hanem — bennünket érdeklőleg — azt is, hogy az akár fő, akár kisebb iskola élén, akár mint rektor-professzor, akár mint scholamester: Torkos Jakab állt.

De nem sokáig vezette az iskolát, mert már 1735. október 7-én az akkor elhalt Szikszai Pál helyére *pápai prédikátornak* választották meg Komáromy József első prédikátor mellé az akkor 24 éves ifjút.⁸ Amint erről ő maga is megemlékezik I. 1.

⁵ A pápai Helv. Conf. szerint való Evangelica Ecclesiának Protocolluma, melyben ezen sz. ecclesiának javairul ab Anno 1720. interveniált perceptoralis ratiók és némely determinatiók s emlékezetre való dolgok beirattattak. — A pápai egyház letéte a főisk. kv. ban. 79. l. — A bejegyzés az 1734. szept. 6-i gyűlés után van feljegyezve, közvetlenül utána pedig az 1735. június 2-i számadógyűlés feljegyzősei következnek, így a rektorválasztás 1735. május 16-án történt.

⁶ Főisk. kv.

⁷ Protocollum, 82. l.

⁸ Tóth Ferenc: A pápai reformata szent ekklesiának rövid historiája. Komárom, 1808. 70. l. „... Szikszai Pál 1735-ben meghalozván, 1735-ben, október 7-én lett pápai prédikátorrá Torkos Jakab.“ — Minthogy a jegyzőkönyvben erről adatot találni nem lehet, 1735. szeptembertől 1737. febr. 22-ig semmiféle bejegyzés nem lévén, bizonyára Tóth Ferenc is az egyház anyakönyvéből vette ez adatot, ahonnan viszont csak annyi bizonyos, hogy 1735. október 7-étől

(beköszönő) predikációjában. A már idézett rész („engemet ez hűségtekre biztatott scholának igazgatására s tanítására méltóztattatok“...) után így folytatja: „ez ti én hozzám való szeretetekben nem hogy meglankadtatok volna, sőt inkább meggyulladtatok és engemet ily tisztességgel megkoronáztatok, hogy az én számbul az Istennek szent beszédét hallani kívánnátok... Én is arra ígérem magamat az én Istenemnek, hogy ti előttetek Ő léssen az én Istenem és én önéki szolgálók, valamit parancsol én nékem.“

További pályafutását röviden vázolván megemlítjük, hogy pápai prédikatori tiszttét egészen 1752. május 8-ig folytatta, amikor is a pápai egyház vallásgyakorlatát császári rendelet eltörölte. Ekkor Peremartonban, majd 1758-ban Adásztevelen — a pápai gyülekezetnek és iskolának menedéket nyújtó gyülekezetben lett prédikátor! De közben 1745-ben — a 34 éves ifjú prédikátor — Kenessey István dunántúli főcurátor hat-hatos közreműködésével — a *dunántúli egyházkerület superintendensévé* — püspökévé — is elválasztatott s ezt a tiszttét viselte is 40 esztendőn át, 1785-ben Adásztevelen bekövetkezett haláláig.⁹

Püspöksége a legnehezebb időszakra esett. Mária Terézia uralkodásának ideje a dunántúli egyházkerület lassú haldoklásának, sorvadásának a korszaka volt. Nemesak a pápai, de vele együtt egész sor dunántúli eklézsiának a halálítélete is az ő kormányzása idején adatott ki, — s igen sok, sohasem támadt fel többé! — Torkos amit megtehetett, megtette, nemesak a gyülekezeteket fenyegető ítélet elhárítása érdekében — amiben erős támasza volt — 1750-ben elkövetkezett haláláig — Kenessey István főcurátor is, — de a még virágzó gyülekezetek erősítése érdekében is! Mint superintendens végigjárta, — generalis visitatiót tartván, — az egész egyházkerületet. S hogy milyen módon, annak bizonyossága egyik, 1747-ben a peremartoni, veszprémi s a belsősomogyi gyülekezetek egy részének meglátogatásáról felvett jegyzőkönyv.¹⁰ S hogy mennyire szálka volt emiatt a — katolikusok szemében, annak bizouysága, hogy a vármegye a püspök-főispán elnökletével megtiltja neki az egyházlátogatást, s püspöki jogainak felfüggesztése céljából felír a cancellariára is, bár eredménytelenül, mert a Carolina resolutiora való hivatkozás után a cancellária kénytelen elismerni Torkos Jakabot törvényes superintendensnek s a visitatio folytatását is kénytelen megengedni.¹¹

rendszeresen találkozunk az ő kezétől származó beírásokkal. — Az 1737. febr. 22-i jegyzőkönyv aláírói között már így olvassuk nevét: „Torkos Jakab a Sz. Eklklának Lelki Pásztora.“ Prot. 85. l.

⁹ Tóth Ferenc: Túl a dunai püspökök élete. Győr, 1808. 186. l.

¹⁰ Főisk. kvt.

¹¹ Tóth F. i. m. 179. skk. l.

Nem célunk, hogy superintendensi működésének egyéb részleteit is előadjuk itt, hogy szóljunk azokról a missziói lendületű, sokszor titokban tartott kerületi gyűléseken hozott határozatokról, melyekkel a ref. hívek számára lelki tartalékot kínált, valamint arról a heroikus küzdelemről, mit a ref. egyház dunántúli részének mentése érdekében folytatott¹² — csupán még jóleső érzéssel utalunk arra, hogy élete alkonyán megérte a türelmi rendelet kiadását s akkor mintegy megifjodva végzi az újjászervezés nagy munkáját. De hamarosan megtörik, már nem jön vissza az újra éledő pápai gyülekezet prédikátorának, sőt utolsó évében még a teveli papságról is leköszön s csak a superintendensei hivatalt tölti még be 1785-ben bekövetkezett haláláig. Hamvai az adászteveli régi temetőben várják a feláradást, megdicsőült lelke pedig bizonyára még akkor meghallotta a felmentő ítéletet: Jól vagyon jó és hű szolgám!

Prédikációit, azok felirata szerint még pápai prédikátor korában írta és mondotta el. Pápai prédikátorsága (belle kell értenünk a rektorság idejét is, mert a pápai rektor-professzorok — még Márton István idején is — egyúttal pápai káplánok is voltak!) 1734—1752-ig tartott.

A 17. sz. közepén megindult *magyar protestáns-üldözés* a Rákóczi szabadságharc idején egyidőre megtorpant, de csak azért, hogy a szatmári béke után annál biztosabban végezzék munkáját. III. Károly olyan helyzetet talált trónra lépésekor, hogy szinte az egész országot, mint meghódított tartományt tekinthette, amelyre korábbi szabad állapotában alkotott törvények nem voltak többé irányadók. S míg egyrészt a templomfoglalások, vallásgyakorlat megszüntetések egyre erősebben folynak — mert az 1714-i országgyűlés határozatai, s az 1721-ben megindult vallásiügyi tárgyalások csak a figyelem elterelésére voltak jók a megóttuk zajló törvénytelen események idején — addig az 1731-i, majd az 1734-i Carolina resolúciók teljesen új helyzetet teremtettek a magyar protestantizmus számára. De ez az új helyzet sem biztosította még a statusquo fenntartását sem, nemhogy az elszenvedett sérelmekre orvoslást nyújtott volna. Különösen is megtetszett ez Mária Terézia trónalépésekor, amidőn a resolúciók ellenére is, régi törvényekkel előke-resése után, sokszor még azokkal sem törődve, önkényesen és felelőtlenül folyik az üldözés munkája s főleg a Bécshez közel levő, katolikus püspökségekkel és apátságokkal teletüzdelt dunántúli részeken. S az egésznek szinte tragikomikus háttérül szolgál a magyar és protestáns vér felhasználásával is folyt osztrák örökösödési háborúk közvetve ható kepe.

¹² L. az egyh. ker. jegyzőkönyveit. Ker. levéltár.

A magyar és főleg dunántúli keserves állapotok ékes szemléltető képe e korban a *pápai protestánsok helyzete*. A már 1580-as évek óta református Pápanak a 17. század elején fényesen világító s példászerű egyházi életére s főiskolájára 1660-ban szinte kibírhatatlan csapást mér a földesúr, illetve ennek rekatholizációs munkája. Temploma, paplakai, százados Ispotálya, ingatlanai áldozatul esnek a földesúr — idegen zsoldosok által foganatosított törekvésének. Új temploma a megmaradt kollégium udvarán húzódik meg. A Rákóczi-szabadságharc idején az evangélikusok is vallásgyakorlatot kezdenek s a reformátusok is mozgalmat indítanak a kedvezőnek látszó helyzet kihasználásával, hogy félszázad előtt elvett javaikat visszakapják. De a szatmári békekötés nemcsak e reménysegeket hervasztja el, hanem a megpróbáltatások újabb özönét zúdítja rájuk. 1714-ben a földesúr elveszi az evangélikusok templomát. 1718 végén bezáratja a református templomot is és csak Kenessey István hathatós közbenjárásának tudható be, hogy vallásgyakorlatukat folytathatják, de többé nem a templomban, hanem egy félszerben. Majd a folytonos zaklatások tovább is emésztvén a pápaiak erejét, az egésznek véget vet 1752-ben a vallásgyakorlat teljes megszüntetése. Ez aztán véget vet a pápai egyház és iskola előbb dicsőséges, majd vergődő életének. Hogy majd a türelmi rendelet után megkoppant, szegényen kezdjen szinte mindent előlről.¹³

Mindez adatok csak a keretet jelzik a pápai egyház sorsát illetően. De az egy századévig tartó szörnyű pusztulás képét alig érzékeltethetik meg. Pedig ez a harc alapjaiban rendítette meg az egyházat, különösen két körülmény révén: az egyik a vagyon, az értékek pusztulása, másik a ref. lakosságának két ízben is, előbb 1660 után, majd a kuruc világ után következtelt elszéledése. És pedig éppen a teherbíró vagyonos polgárság: az iparosok voltak azok, akik szinte elképzelhetetlen nagy számban hagyták itt a várost, nem bírván a földesúri zsarnokság fojtogatását.

De ha azt gondolnánk, hogy ez a tenger sok csapás a pápaiakat, főleg annak a polgári jogok szerint alig érinthető részét, a nemeseket, megtörte és erősebb lelki életet váltott ki belőlük, akkor tévednénk. A pápaiak megkevesbedve, megszegényedve, megalázva is a régi dicsőség fényében éltek. Két prédikátort tartanak még akkor is, mikor egy is úntig elég lett volna már. Iskolájukat büszkén emlegették, Illustris scholának

¹³ Kis Ernő: A pápai ev. ref. főiskola története. Pápa, 1895. — Thury Etele: A pápai ev. ref. egyház története. Dun. Prot. Lap 1904, 1905. — Liszkay József: A pápai ev. ref. egyház levéltára 1510—1841. Pápa, 1875. — Dr. Tóth Endre: A pápai ref. templom története I. Pápa, 1930. stb. — Egyh. ker. jegyzőkönyvek.

tartották, külföldet járt professzort hoztak bele, de fenntartásáról gondoskodni alig tudtak, időnként alig akartak s ami még ennél is sötétebbé teszi a képet: a maguk gyermekeit sem jártatták oda. Ha nem lett volna pápai egyházttag a jómódú és áldozatkész Kenessey István s még egy-két nagyobb vagyonú nemes, bizony a pápai egyház esődje bekövetkezett volna még az erőszakos elfoglalás előtt. A 20-as és 30-as években, épen ez állapotok miatt, midőn az iskola fenntartásáról úgy akartak gondoskodni, hogy a diákok antonómiájába nyúltak bele s azok legáció s szupplikáció s jövedelmének egy részére is rátették kezüket, bekövetkezett a diákság két ízben is megisméltódott zendülése, a diákoknak más iskolákba való eltávoztása.¹⁴ S a „erescit sub pondere palma“ még azon a téren sem következett be, hogy a hívek buzgó templomjárók s belső vallásos élet élők lettek volna. Pedig míg az előbbi következményeket sok tekintetben megérthetjük, ez utóbbiakra már nem igen találunk magyarázatot, vagy ha igen, a pápai gyülekezet képét nagyon sivárrá teszi az!

Épen Torkos Jakab prédikációiban is gyakran halljuk a dorgáló szót a hívek közönye, vallástalansága és templommulasztása miatt! És halljuk gyakran a bűnbánatra való felhívást s a keményszavú ostromozásokat ennek elmaradása miatt!

„Sokakra nézve a mi beszédink csak a kötáblákra vannak felírva, de nem a szíveknek táblájára, sokak olyak, mint a siket áspis, mely az ő füleit bedugja.“ (I. kötet. 4. prédikáció.)

„Az Isten beszédének appetitusa vagy igen kevés, vagy pedig semmi sincs mi bennünk. Tudja ezt az Isten, vajjon az Istennek beszéde sokaknak nem terhekre vagyon, otthon arrul nem elmélkednek, azt nem olvassák, a templomban midőn vannak, azt figyelmetesen nem hallgatják. Sokaknak az Istennek beszéde olyan, mint a keserű ital, melyre nagy esömörrel néznek.“ (II. 18.)

„Ha Isten igaz fiai volnátok, azon igyekeznétek, hogy a ti atyáitokat követnétek a szent és kegyes társalkodásban, a büntől irtóznátok, azok ellen tusakodnátok, amiket az Isten gyüöl, ti is azokat gyüölnétek, nem maradnátok meg a ti bűneitekben, a tudatlanságban, a káromlásban, az Isten tiszteletinek elmulasztásában, haragban, hazugságban, tisztátalanságban, — szégyenlenétek ti ezeket cselekedni.“ (II. 18.)

„Bizony igen szükséges, hogy az ilyen dolgokat ottan ottan előhozzuk és prédikáljuk, mivelhogy restekké lettetek a hallásban... Megmondanám, ha szabad volna, mindjárt előljáró beszédemben panaszkodni azok ellen, kiket midőn a ke-

¹⁴ Leges Illustris Scholae Ref. Papensis. Főisk. kv. & Kis E.: i. m. 78. sk. 1.

gyességre, buzgóságra etc. intünk, serkentgetünk, azt csak nevetik, csufolják...” (II. 21.)

De nem folytatjuk az idézeteket. Elég ennyi is az igen nagy számú dorgálásokból!...

*

Íme egy rövid pillantást vetettünk a korszakba, amelyben e prédikációk irattak. Nem adtunk s nem is adhattunk teljesen kimerítő képet. Célunk ezzel is csak az volt, hogy mielőtt a prédikációk tárgyalásához fognánk, próbáljuk megéreztetni azt a levegőt, amelyben azok irattak.

TORKOS JAKAB FELFOGÁSA A PRÉDIKÁTORI TISZTRÓL S A PRÉDIKÁCIÓRÓL.

Ebben a részben azokat az elveket próbáljuk rendbe szedni, amelyek a prédikációkban elszórva találhatóak a címben foglaltakról. Ha egységes homiletikát nem tudunk is belőle összeállítani, sok kérdéstről mégis tájékozódhatunk.

1. *A prédikátori elhívás.* Felfogása szerint, — miről beköszönő prédikációjában (I. kötet 1. préd.) tesz említést: „*Isten az, aki elhívja erre a szolgálatra az embert*“. Más helyen Jézus Krisztust említi, aki őt elhívta. Csak az teljesítheti méltóképpen a prédikátori tisztet, „akit az Isten választ ki erre“, mert csak Ő ruházhatja fel a szükséges képességgel. „Szükség azért, hogy akiknek ezt a szolgálatot fel kell vállalniok, arra Istentől elválasztottak legyenek, ugyanis, hogy tudna az egyebet tanítani, aki az Isten lelkének titkait maga értelmével meg nem foghatja. Ez pedig Istennek titkos tanácsában áll.“ S ez az elhívás nem az iskolában kezdődik, hanem az embernek születésénél, mint magáról tesz bizonyosságot: „...nem magamat prédikálom, hanem a Jézus Krisztust, ...ki az ő tettségéből az én anyám méhétől fogva engemet elválasztott vala és az ő kegyelméből elhívott...“ S ezt az elválasztást, elhívást „Isten jótéteményének“ mondja. A gyülekezetben is Isten és a jó emberek adják a prédikátornak a hivatalt. Ez isteni elhívásnak ellene állani nem lehet s nem szabad. „Akit az Isten elhív, minden vonogatás nélkül engedelmeskedni kell“. Az ilyet „a szükség kényszeríti a prédikálásra“. És jaj az ilyenek, „ha nem prédikálja az evangéliumot“. És így nem az elhívott embernek érdeme az, hogy ő prédikátor s nem is pótolható az Isten által való elhívás azzal, hogy valaki külső képen felkészült erre a hivatalra, hogy az ehhez szükséges iskolát elvégezte..

2. *A prédikátorságra való készület.* De ha az elhívás

Istentől van is, ez nem jelenti azt, mintha annak, akit Isten elválasztott, nem kellene erre a tisztre felkészülni. Sőt inkább minden időben készültek arra az elhívottak. „A Krisztusnak tanítványi is a Krisztus oskolájában tanítottak, minnek előtte másokat tanítanak.“

S nem is csak általában kell a vallással foglalkozó dolgokat tanulniok, hanem a prédikáció elkészítését különösen is: „Régtől fogva szorgalmatosak voltak a theologusok és még ma is foglalatosa a prédikációban lehető methodusok írásában, hogy megmutassák azt a candidatusoknak, minemű renddel hasogassák az Istennek beszédét, miként magyarázzák és applikálják, avagy az Isten beszédének erejét mimódon a lelki ismeretnek eleibe tehessék, hogy akik egyebeket tanítanak, maguk is bölcsék legyenek.“ (II. k. 1. pr.) Így tehát a candidatusokat (lelkészjelölteket) „kell arra tanítani, mimódon írják a prédikációkat, miként tanulják s gyakorolják az Istennek beszédét.“ (II. 1.)

3. *A prédikátor.* Az igehirdetőt Torkos leggyakrabban prédikátornak nevezi. De használja az Isten szolgálója, Jézus Krisztus szolgálója, lelkipásztor, tanító, a hívők előljárója az Úrban — elnevezést is. Ők az Isten követei, az Ő akaratának, beszédének és parancsának tolmácsolói s így Isten a prédikátornak „principálisa“, ura. (I. 3.) (Nevezi még a prédikátort az evangélium hirdetőjének, Krisztus képében járó követnek s a békesség követének is. (II. 1., II. 48.) S hogy a prédikátor valóban az Isten követe, arról bizonytságot is kell neki tenni az ő „tudományából“, ami nem lehet más, mint az Isten törvénye, — valamint életével is. Csak úgy lehet igazán Isten követe, ha Ő mellette a maga „életével és erkölcsével“ is bizonytságot tesz. Nem jó prédikátor az, aki „beszéddel tanít“, ugyanakkor „példaadással pusztít“.

Hogy mit prédikáljon a prédikátor, „Isten, aki elhívja erre a szolgálatra, megjelenti néki“ (I. 1.). S nem prédikálhat mást, hanem csak az evangéliumot, az Isten beszédét, az Isten törvényét, „amelyen kívül onékiek csak egy hajsználnyira is eltávozniok nem szabad“ (I. 3.). „Az evangélium szolgálatja az, hogy Krisztus prédikáltassék“ (I. 1.). „Az Isten akaratát viselik szájokban“ (I. 4.), „az Úr munkáját munkálják“.

Az evangéliumot, mint Istennek beszédét kell hirdetniök. „Onékiek nagy reverentiával és teljességes hűséggel kell azt prédikálni, semmit itt az ő maguk tulajdon erejében nem bízván, semmit magokéból ehhez nem ragasztván, hanem egyedül az Isten kegyelméhez kell folyamodniok s ez által való felsegíttetésekért szüntelen kell könyörgeniök.“ (II. 48.)

A prédikátor feladatáról ezt mondja: „szüntelen kérjük Istent, hogy adjon tinektek füleket a hallásra, szívet az értelemre, szemeket a látásra, hogy észbe vegyétek, melyek a ti

megmaradásotokra valók... , hogy prédikáljunk a bűnösöknek megvilágosításokra, nem megvakíttatásokra, azoknak meglágyíttatásokra, nem megkeményedésekre, nemcsak a törvénynek, háborúságnak, átoknak és haláluknak, hanem az evangéliomnak és békességnek, kegyelemnek és életnek prédikátori legyünk“. (I. 4.)

Másutt is szól a prédikátor feladatáról, amit ezekben foglal össze: a tudatlanokat tanítani, a resteket felserkenteni, ami rábiztatott, igazán megmondani, inteni, vigasztalni, Istennek dicsőségét megadni s magát és hallgatóit megtartani. S mind emellett híven kitartani még akkor is, ha „bosszúságok, szidalmak, gyalázatok történnek az egyházi szolgákon“. A prédikátori tiszt ilyen teljesítése minden prédikátorra egyformán kötelező, mint a világi követek s az Isten követői közt levő hasonlatosság leírásánál mondja: „Jól tudjuk, minemü különbség legyen az országokban és a republikákban a követek, posták, curierek, úgensek, residensek, commissáriusok, deputátusok, plenipotentiáriusok közt, de a mennyei és ecclesiái republicában ezeket a különbségeket nem látjuk.“ Azért, mint megint másutt mondja: „Mi a mi *tisztüinket* cselekedszük, *intüink* és *kériünk* benneteket, hogy az Istennek kegyelmét hiába ne vegyétek, *imádkozunk*, hogy az Isten titeket a szent hivatalra méltóztasson, *hálákat adunk*, midőn nevededik a ti hitetek.“ (II. 60.)

Haszontalan szolgáknak tartja azokat „akik magukat a szolgálatban elbizzák és kevélykednek mások felett, ha ők valamit tudnak, holott nem magoktól veszik azt, akik nem igaz utakon, módokon akarják magukat ide (a prédikátori hivatalba) beszínlteni, akik nem prédikálják a Krisztust, hanem hevernek s nem munkálódnak és az ő dolgokat másokra bizzák, akik nem az evangéliumot, nem az örveletes üzenetet prédikálják, hanem inkább félelmet, u. m. idvességnek kétségét, olyan dolgokat prédikálnak, melyeket Isten nekik meg nem jelentett és reájok sem bizott...“ „Akik az evangéliumnak szolgálatját gyalázatnak tartják, nem gondolják meg ezek, minemü tisztességes nevezettel neveztetnek...“ „Féljenek és rettenjenek meg ezek, hogy ugy ne járjanak, mint Uzziás, aki a reá nem biztatott dologhoz hozzányulván, Istentől megölegett.“ (I. 1.)

A prédikátornak tehát az evangéliumot, az Isten beszédét: Isten igéjét kell prédikálnia.

Szól azután arról is, hogy 4.) *milyennek kell lenni a prédikációnak.*

Hogy miként kell *prédikációt írni*, abban „régtől fogva szorgalmatosak voltak a theologusok“, akik „ezen ő szorgalmatosságokkal nagy hasznot és könnyebbséget szereznek“, de az emberek különbözőségénél fogva „majd valamennyi prédí-

kátorokat hallunk, az igazságnak mind annyiféle módon való prédikáltatását tapasztaljuk“. És „az Isten beszédének prédikálása valósággal nehéz dolog“. (II. 1.)

Hogy milyen legyen a prédikáció szerkezete, azt egyik beszédében, amelynek a tárgya: a „prédikáció hallgatásának módja“ így írja le: A hallgatótól meg kell kívánni, hogy figyeljen a prédikáció mindenik részére, ezek pedig: 1. *a lecke*, ami nem más, mint a textus s mint mondja: „nyavalyások és szájalomra méltók azok, kik a leckének elolvasása után jelennek meg, kik még csak azt is meg nem tanulhatják, meg nem tarthatják, jóllehet ez gyakran repetáltatik.“ 2. *az előljáró beszéd és a leckének elosztása*, „ami által kézen fogva vezettedik az egész prédikáció céljának megfogására, megértésére“. 3. *a magyarázat*, itt figyelni kell „a nehézségeknek megfejtésekre és egyszersmind az épületes observatiókra, melyek a leckét világossá teszik“. 4. *az applicatio*, a hallgató e résznél „az ő szívéét megvizsgálja, hogyha vajjon jóságos cselekedetek, vagy pedig vétkek lakoznak és feküsznek abban, hogy eképpen vagy Szentlélek által való örömmel, vagy pedig Isten szerint való bánattal megilletődhessék“.

Ezekben tehát valósággal a prédikáció teljes szerkezetét adja. S valóban, hogy ő maga ez általános szempontokat követve írta prédikációit, alább látni fogjuk.

Van egy másik prédikációja (II. 39.), mely teljes egészében a prédikálás módjával foglalkozik s ezt a beszédet a fent vázolt szerkezet kiegészítésül, mintegy a prédikáció kidolgozásához adott elvek összefoglalásaként is tekinthetjük. Foglalkozik e prédikációban azzal, hogy milyen a jó (s a nem jó) prédikáció, valamint azzal, hogy miként prédikál a jó (s a nem jó) prédikátor.

Vegyük sorra e beszédben foglaltakat. Textusa: I. Kor. 2: 4., 5.: Az én beszédem és prédikálásom nem volt emberi bölcseségnek hitető beszédiben, hanem inkább a lelki erőnek megmutatásában, hogy a ti hitetek ne állana emberi bölcseségből. (A szöveg a kötetből idézve.)

Kiindulása textus szerint az apostol tanításáról szól, amint mondja: „az apostol megmutatja az ő tanításának és prédikációinak igaz módját és azt a tudatlan községnek praediciumitul vindicalja. Megismeri és megvallja az ő beszédének és predikálásának alázatos voltát, de azért, hogy alávalónak és megutáltatottnak ne tartassék e dologban méltó dicséretet tulajdonit ő magának, melyet az emberi bölcseségnek hiábavalóságának ellenében térszen, ezekben mind a kettőnek igaz okát adja az evangelium predikálásának végétül vévén azt, mely a hallgatóknak hite.“

Ebből nyilvánvaló, hogy a prédikálás helyes módjának azt tartja, amire az apostol a fenti textusban rámutat: a lelki

erőnek megmutatását s a hallgatók hitének erősítését. E kiindulás után arról elmélkedik, hogy „a beszéd és a prédikálás közt különbség van“. Ezt a különbséget így határozza meg: „az egész prédikációt is mondjuk beszédnek, de Pál nem ok nélkül különbözteti meg itt e kettőt: a beszéd az elmének okoskodása, mely szerint a dolognak igazsága az ő igazi okaival együtt megmutatattik és meg is is erősítettik, a prédikáción érti az ő beszédinek kimondását abban való maga viselését, gestnsit, módját, külső cselekedetét.“

E szerint beszédnek nevezi az írásban elkészített prédikációt, vagy talán csak annak a vázlatát, prédikációnak pedig a teljesen stílusosan kidolgozott prédikációt, vagy még inkább az elszónokolt prédikációt. További elmélkedéséből is úgy vesszük észre, hogy Torkos igazi prédikációnak a *beszédet* tartja, mint amelyek nem „hitető beszédek“. Míg a *prédikációk* az emberi bölcseségnek beszédei, amin azt érti, hogy ezek: „a régi pogány filozófusoknak, rhétoroknak az ő oratióikban való tehetségek, szokások szerint alkalmaztatott prédikációk, melyek a tudatlan községet valamennyire gyönyörködtetik és azoknak füleiket goromba elméjüket csiklandoztatják, de minden igaz és valóságos gyümölcs nélkül.“

Mai szóhasználattal talán úgy foghatjuk fel ezt a különbséget, hogy jó prédikációnak a beszédet: igehirdetést, rossznak a „prédikációt“ a rhétorikai sallangokkal készített szónoki művet tartja.

De természetes, hogy e kettő találkozhatik is, mint találkozott az Pál beszédeiben és prédikálásában is, ahol is a kettőnek a kapcsolatát a léleknek és erőnek megmutatása jelenti. A Léleknek megmutatása valójában a beszédben jelenlevő Szentléleknek megmutatását jelenti, mint „az igazságnak a lelkiismeret előtt való kijelentését“, hogy t. i. az nem más, mint az Istennek beszéde, minthogy amit mond, tisztán „a Szent Írásból mondja“, „mert a Szentlélek szól a Szent írásban, ő nyitja meg a szemeket és a szíveket, hogy láthassuk az igazságot és be is vehessük, ő adja a világosan és hasznosan való prédikálásnak, beszédnek erejét“.

De ezen kívül magában foglalja a szeretetet, békességes türeést „és Krisztus apostolainak illendő minden egyéb virtusokat is“, csak aki így beszél és prédikál, „az méltán és igazán mondatik szólni a Léleknek megmutatásában“. Míg aki „csak emberi okoskodásokban vetvén fundamentumát, nagy hatalommal és kevélységgel beszél, az nem szól a Lélek megmutatásában és az ilyen méltán mondatik hitető léleknek, ördögnek“.

A másik kíváncsi az erőnek megmutatása, mely „az evangéliumot jelenti, mely Isten hatalmának ereje, minden hívőnek üdvösségére“.

· Csak az evangélium lehet az az erő, mely a Szentlélek

munkálkodásával együtt arra az eredményre vezet, mint az apostolnál, hogy „sokaknak szívek hit által megtisztulának”. Az isteni erő következtében áll elő az igaz hit, mely a prédikációnak eredményt biztosít. Amíg a hit csak emberi bölcseségből áll, addig nincs eredménye a prédikációnak, addig csak annyit mondanak rá: „a pap mondta”. De ha isteni erő áll mögötte, akkor megérzi azt a hallgató s ennek nyomán „minden hamisság mindjárt elenyészik”.

A prédikátor feladata tehát az, hogy a hallgatók hitét tartsa szem előtt, ennek növekedésénél pedig az emberi bölcsesség semmit sem használhat, azért aki jól akar prédikálni, annak a prédikálásban minden emberi bölcselkedő, hitető beszédet el kell hagyni és egyedül az Isten Lelkének s erejének megéreztetésére kell törekednie.

Ebből természetesen következik, hogy a prédikáció, igehirdetés nem keresheti a maga módját „a peroratióknak mesteriségében”, melyet az emberek gyakran „dícsérnek”, mert ez „az Isten beszédének prédikálásának nem igazi módja”.

E tételét következőleg kívánja igazolni: Nem lehet az ilyen peroratio a prédikálás igazi módja, mert: 1. „az olyatén ékesen kívánó szólásnak, nagy kiáltásnak, bátor gesztálásnak, bizonytalan históriáknak, fabuláknak, szükségnélkül való kérdezősködéseknek, neveléses ritkaságoknak semmi egyéb hasznuk nincsen a testi alávaló gyönyörködtetésnél, amely az Isten beszédéhez, kivált midőn az örök életről, kárhozatról kell szólni, épen nem illik, sőt innét annak távol kell járni. — 2. mind annak, aki beszél, mind pedig a hallgatóknak elméjük azok által elvonatik, úgy hogy a dolognak valóságára ne figyelmezhessenek és magokat arra épen ne applicálhassák. — 3. az Isten beszédének bosszuság tétele nélkül nincsen, mert akik ily alávaló világi dolgokkal, mintha némely virágokkal az Istennek igazságát igyekeznek commendálni, semmit egyebet nem cselekesznek, mintha az aranyat tentával akarnák megfényesíteni. — 4. az olyatén prédikációk igaz kereszténnyé nem is szoktak tenni, hanem oly hipokritákká, akiknek hitek emberi bölcseségből áll”.

S hogy e pontokat nemcsak felesleges óvatosságból állította össze Torkos, mint olyan dolgokat, amiktől a prédikátoroknak óvakodni kell, hanem meglevő szomorú tapasztalatok alapján, mutatja, hogy ezek felsorolását e szavakkal végzi: „Ez ellen vétenek sokan mind a tanítók, s mind a hallgatók közül is!” Úgy, hogy beszédének e részét nemcsak mint kerüendő homiletikai hibákat állítja hallgatói elé s élénk is, hanem egyszersmind kora prédikálási hibáira is rámutat ezekben. Sőt hozzá tehetjük, hogy máig is érvényesen mutat rá, mint ma is meglevő hibákra.

Nem elégszik meg azonban azzal, hogy a prédikálás hely-

telen módjától óvjon, hanem előadja azokat a szempontokat is, amelyek szerint prédikálni kell:

„A prédikációnak legjobb módja az, melyben az Isten lelkének ereje legjobban megmutattatik, Mt. 7: 29. Mert: 1. az Isten beszédének prédikálása az Isten lelkének erejének munkája, mivel azért az egyházi szolgák az Isten hatalmas lelkének organumi, azért az ő perfectiójok ebben áll, ha mennél inkább az ő principálisuknak képét, virtusát magukban exprimálják, kimutatják, 2. az Isten beszéde nem hatható, hanemha az Isten lelkének ereje azt követvén, úgy léssen lélek, Istennek hatalma és jobb karja. — 3. az Isten beszédének prédikálásának haszna a lelki erősségeknek lerontása, melyek el nem rontathatnak, hanem lelki fegyverek által, melyek is Isten ereje által erősek.“

Különben a Krisztus példájából is következik mindez, aki „midőn kiküldé az ő tanítványit prédikálni, nem mondatik, hogy lassu, lágy módon küldötte volna, kik az evangéliumot versekkel, vagy gyenge énekelgetésekkel hirdetnék, hanem mindazokat teljes lélekkel bocsátá és némelyeket azok közül mennydörgéseknek fiainak is nevezze.“

De hogy a prédikátorok „az evangéliumhoz méltó lelket és erőt nyerjenek maguknak Istentől“ — könyörögniök is kell ezért a Lélekért!

Végül rámutat még arra a nagy különbségre is, ami az „Isten beszédének *hirdetése*“ és „más külső világi peroratio *hallgatása*“ között fenn áll. Mert a „világi peroratiókat“ úgy hallgatjuk, „mintha ítélő bírák volnánk“ és tőlünk függ, „ha azoknak sententiájokra akarunk-e hajlani, vagy nem“.

„De az Isten beszédét, a prédikációt úgy kell hallgatni, mint a mi legfőbb Úrunknak parancsolatját és mint hatható eszközt, mely által Isten a mi sziveinkben a mi idvességünket munkálódja.“

Igy tehát a prédikációt, azt a prédikációt t. i., amely az Isten beszédének hirdetése, igen magasra értékeli. Ebből az értékelésből következik az, amit feljebb a jó és rossz prédikálásról mondott, amely szerint tehát a prédikáció egyedül Isten Igéjének hirdetése lehet a Lélek ereje által és sem stílusát tekintve, sem előadásának módja szerint nem azonosítható a világi szónoklatokkal, melyeket hitető beszédeknek nevez.

Mindazáltal nem mondja azt, hogy a prédikáció készítése ne legyen gondos munka, hogy nem veheti igénybe a szép stílus eszközeit is, mert „Mindezek nem azt teszik, mintha a prédikációkban nem lehetne előhozni egyéb virtusokat és vétkeket is, más külső sententiákat, historiákat is, hanem hogy ezek mindazon okbul folyjanak, azon egy végre célozzanak és az ő módjuk szerint vétessenek, úgy hogy a prédikáció céloz legelőször is a hallgatóknak hitekre, mely által a Krisztus be-

vétetik, a többi valami a prédikációkban vagyon, mindazok vagy utat szereznek a hitre, vagy pedig a hitből folynak.“

De a prédikációtól nem kell várni sem szépséget, sem semmi mást, mint egyedül a hitben való építést.

A prédikáció *célja* tehát az építés és tanítás. Erről olvashatunk egy másik helyen is. Amikor arra a feltehető ellenvetésre válaszol, hogy vannak, akik úgy vélekednek a prédikációról: „Miért mennének ők a templomba, miért hallgatnák ők az Isten beszédét, tudják már ők azt, amelyek ott prédikáltnak“ — ezeknek így felel: „Halld meg azért ember, ki tudja, ha tudsz-e mindeneket, nem holtig kell-e tanulni a jó hallgatónak. Olyan dolog mondathatik egyszer, melyet te még nem tudtál és soha többé talán még hallani sem fogod. De ha szintén megengedjük is azt, hogy te már tudsz mindeneket, de az a kérdés, vajjon azokat cselekeded-e? Az egyházi szolgálatnak, a prédikációnak célja nemcsak az, hogy te tudjad, megtanuljad azokat, melyeket még nem tudtál, hanem az is, hogy cselekedjed is azokat, amelyeket már tudsz.“ (II. 1.)

S ezek a szavak harmonikusan egészítik ki azt, amit másutt mond a prédikáció céljáról, hogy t. i. az az *építés*, — mert az építés csak úgy lehet igazán helyes, ha azt, aki épül, a jó cselekvésére is bírja, vagyis ha a feltámadt és erősödő hit a cselekedetekben, a mindennapi életben is meglátszik.

Láttuk tehát az eddigiekben, hogy Torkos szerint a prédikáció anyaga nem lehet más, mint az evangélium, az Ige. Ismertettük felfogását a prédikáció szerkesztésének módjáról s láttuk, hogy szerinte a helyesen elkészített prédikáció részei *a textus, előljáró beszéd, felosztás, magyarázat és az applicatio*. Láttuk továbbá a prédikáció lényegére, belső tartalmára vonatkozó elveit is, hogy mily nagy különbséget tesz a világi beszéd és a prédikáció között, ez utóbbit egészen Isten beszédének tartván, melyre könyörgéssel kell készülni s melynek célja nem más, mint tanítás és a hallgatók hitének építése, — s a világi szónoklások fogásait csak akkor használja fel és csak oly mértékig, ha azok ezzel a céllal nemcsak nem ellenkeznek, hanem mintegy annak igazságát szemléltetik, abból a célból folynak, vagy a hit útját a leckéhez megkönnyítik.

Még hátra van, hogy beszéljünk arról a kérdésről alkotott felfogásáról, amit az egyes homileták, mint a *prédikáció próbakövét* szoktak említeni, amit itt így fogalmazhatnánk: 5.) *milyen hatása, gyümölcse van a prédikációnak s ez a hatás kiktől származik?* Erről is írt Torkos prédikációiban. Egyikben így ad feleletet erre a kérdésre: „midőn látják (t. i. a prédikátorok) az ő általok prédikáltatott evangéliumnak előmenetelét, semmit ő maguknak ne tulajdonítsanak, hanem szüntelen hálákat adjanak azért Istennek és minden dicsőséget egyedül csak ő neki adjanak, mert csak egyedül ő adja az előmenetelet.“

Ezzel a megállapításával már eleve elutasít a prédikátorokban lehető minden hiúságot és már eleve tiltakozik is az ellen, hogy bármely prédikátor azért és úgy prédikáljon, hogy ezáltal őt dicsérjék. Mert ez csak az evangélium, az Ige rovására eshetik meg.

Az I. Tess. 2: 5—6. alapján írott prédikációjában arra is rámutat, hogy még akkor sem szabad másként tartani a prédikációt, ha emiatt bántanak is őket, mert „az egyházi szolgáltnak, kik az ő hivatalukban egész hűséggel forgolódnak, az Istentől approbált lelkiismeretben bátorságos oltalmok és nagy praesidiumuk nagyon... ez elegendő az egyházi szolgáltnak, hogyha szintén ők az ő tisztük szerint való predikálások által az emberek applausát, jó kedveket el nem nyerik is, sőt ha az egész világ őket kárhóztatná is, de ha az ő lelkek esméretinek bizonyosságához, melyet Isten approbál, javall, helyben hagy, támaszkodhatnak és csendesen ott megnyughatnak, — ez épen elég ő nékik.“

Nehéz a prédikátor tiszte, különösen ha az embereknek akar tetszeni, vagy a maga előmenetelét akarja a predikálás által elérni. Az ilyen hízkelkedő, telhetetlen, maga dicsőségét kereső s nem azt teljesíti, amit Isten reá bízott. Nem szabad a predikátornak tekintettel lenni az emberek tetszésére és a maga hasznára, mert aki így végzi tisztét, az Istent bántja meg vele. Hiszen ha az emberekre, azok tetszésére tekintene a predikátor, tudna-e akkor tanítani, inteni és vigasztalni? „Éz a világ nem akar megfeddetni a büntől. meggyőzöttetni nem akar a gonoszságról. Az Isten pedig azt parancsolja szolgáltnak, hogy megfeddjék, meggyőzzék a világot a bünről, hogy gonoszban fekszik, — hát vajjon lehetne-e valakinek az ő lelke esméretinek megsértődése nélkül itt hízkelkedő beszédekkel élni? Vajjon a jót gonosznak mondhatják-é?“

S a vallás dolgainak tanításával nem hasonlókép áll-e a dolog? Hiszen „vannak sokan az emberek közül, akik a reli-giónak formáját az időhöz alkalmaztatni és az ő magok indulat-jokhoz szabni kívánnák inkább, hogysem az igazságnak egy-ügyűségét taníttatni. Ma is azt akarnák az egyházi szolgáltnak az emberek, hogy ő nekik mindenkor jót jövendőlmenek, soha őket ne feddenék, ne intenek, — az ily predikátort böcsületben tartják, de akik a fősvénységet, vagy egyéb vétket feddik, az adakozót pedig és egyéb virtusokat dicsérik, már az olyaténokat rész szerint telhetetlennek, rész szerint hízkelkedőnek csufolják.“

Természetes aztán, hogy az igazi predikátort nem az emberek véleményéből lehet megismerni, mert „ma is vannak ily farizeusi emberek, ezekbe veszik gyakran, hogy ő rólok vagy-on a predikáció, de azért nemhogy magokat megjobbitanák,

hanem a prédikátor ellen támadnak, az emberek előtt magokat igazítják, az Isten pedig tudja az ő sziveket.“ (II. 50.)

Jól érezzük, hogy ez elvek előadásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy azok prédikációkban fordulnak elő. De ha így bizonyos korpépet látunk is az előadottakban, annál inkább érezzük, hogy ezek *akkor és ott* voltak elsősorban érvényesek, ami nem hogy levonna a megállapítások értékéből, sőt inkább fokozza azt, mert így még inkább látjuk és tudjuk, hogy a prédikáció tudománya Torkos szerint nem a tudós szobák íróasztalára való tudomány, hanem a hívek üdvösségére tartozó dolog, másrészt s épen ebből következőleg csak úgy lehet haszna a prédikálásnak, ha annak az étellel szoros kapcsolata van, vagyis inkább a szoros kapcsolatot fenn tudja tartani az Ige és az élet között, az Ige befolyásolja, alakítja magát az életet. Az Ige pedig az Istené, aki annak Szentlelke által ad erőt a prédikátoron keresztül. Épen azért a prédikáció eredménye egyedül Isten munkája, a hívek nemtetszése s ebből folyó bántása érheti ugyan a lelkipásztort, de végeredményében nem a prédikátornak, hanem az Ige szavára nem figyelmezőnek zúdítja fejére az Isten haragját. És mindezen felül meg kell éreznünk, hogy Torkos megállapításai épen azért, mert akkor és ott az étellel való kapcsolatban foglaloznak a prédikációval, — ma is érvényesek. Lévéen az emberi lélek mindig ugyanaz.

Még csak két megállapítására akarunk itt rámutatni. Az egyik azzal a ma is gyakran felvetett kérdéssel foglalozik, hogy 6.) *a hallgatóknak idvességesebb-e más és más prédikátort hallgatni*, amiben benne rejlik az a másik ma is különösen időszerű kérdés, hogy *egy gyülekezetben lehetőleg mindig ugyanaz a prédikátor tervszerűen, a hívek ismeretében, hozzájuk alkalmazva prédikáljon-e*, vagy pedig átengedje-e a gyakran, vagy ritkábban a szószéket másnak is. A Ján. 2:17. alapján írt prédikációban erre vonatkozólag ezt mondja: „Vannak, akik azt mondják: Hiszen másutt is hallgathatunk prédikációt, ott is az Isten beszéde prédikáltatik. Jól vagyon, non carpo, de hasznosabb kinek-kinek az ő maga pásztort hallgatni, akit ő ismér és akitől ő ismértetik. A jó juhok esméri az ő pásztork szavát. A pásztort sem szokták gyakran eserégetni.“ (II. 21.)

Mondta pedig ezt olyan időkben, amikor a cura pastoralis és belmisszió tudománya — még ismeretlen volt s mégis annyira modern megállapítás ez, hogy azóta már megfogalmazta ezt a theologia olyanformán, hogy eredményes a prédikáció csak akkor lehet igazán Isten Szentlelkének jelenlétén kívül, sőt épen erre gondolva is, ha a prédikátor ismeri azokat, akik előtt Isten Igéjét hirdeti. A prédikáció akkor építhet, ha pastorális munka áll mögötte.

A másik kérdés, amit még megemlítünk, az, hogy 7.) *ki*

prédikálhatja az evangéliumot, az Isten beszédét? Ez a kérdés ma erősen aktuális. Torkos e kérdésben határozott és konzervatív. Amikor arról szól, hogy mily nehéz az Isten beszédének prédikálása s mily hasznos dolgot mívelnek a theologusok, mikor a prédikációírás módszerét megállapítják, ilyen kijelentést tesz: „a prédikáció írásának és elmondásának rendi egyedül csak az egyházi szolgákat, a lelkipásztorokat illeti“. (II. 1.) Egy más helyen is szól erről, mondván, hogy Krisztus „minek-utána e földet elhagyta, ezen evangéliumnak prédikálását az ő szolgálóra bízta, kik mint Istennek szolgálói s követői minden hatalmukat ötle vették, annak nevében is szólnak, azért aki ezeket hallgatja, Krisztust hallgatja.“

A PRÉDIKÁCIÓK.

Ezek után most már rá kell térnünk magukra a prédikációkra. Mielőtt azonban ezeket megvizsgálánánk, ki kell térni arra a kérdésre, hogy *a prédikációírásnál milyen előkészületet tartott szükségesnek* Torkos, hogyan írta prédikációit. Sajnos a rendszeres készületről, tanulmányozásról azon felül, ami a már elmondottakból kitetszik, nem sokat mondhatunk. Sokat jelent ugyan az, amit eddig megtudtunk, hogy t. i. milyen felfogása volt a prédikálásról, azt Isten beszédének tartván, ha pedig feltesszük, már pedig fel kell tennünk, hogy ezt teljes meggyőződéssel vallotta, akkor fel kell tennünk azt is, hogy az Isten Igéjét, a Bibliát szorgalmasan tanulmányozta is. Beköszönő prédikációjában szól is erről: „Ez az Istennek beszéde léssen egyedül az én fegyvertartó házam, melyből fegyvert vések minden kísértésekkel küzködőknek szomorúságának eltörlésére stb.“ (a többi olvashatatlan)

S hogy bibliaismerete valóban bámulatos, az kitűnik prédikációiból, ahol egy-egy beszédben igen sok s a legkülönbözőbb helyről való textusokat sorakoztat fel kérdésének megvilágítására. Pl. a II. 32-ben 57, a II. 28-ban 68 bibliai helyet idéz.

Tudjuk azt is, hogy a prédikációra könyörgéssel készült. Ismerős adat előttünk az is, hogy könyvei között volt számos bibliai kommentár is, bár hogy mennyi és mik, ennek megállapítása ma már alig lehetséges. Csak azt tudjuk, hogy külföldi tanulása idején több theologiai művet és kommentárt megszerzett. S hogy tényleg használta is a theologiai irodalmat, mutatja, hogy prédikációiban gyakran idézi az egyházi atyák mondásait s többször hivatkozik tudós doktorokra és theologusokra. Az egyházi atyákat névszerint is többször említi, az utóbbiakat pedig általában ilyenformán: „azt mondják né mely tudós doktorok“.

S hogy nem kevés időt vett igénybe egy-egy prédikációjának elkészítése, az nemcsak a prédikációk nagy terjedelméből (egy-egy prédikációja átlag 12 negyedréte alakú oldal apró sűrű írással), nemcsak a beszédek gondos kidolgozásából s nemcsak a már említett bibliai és theologusoktól származó idézetek gondos és nagyszámú összeválogatásából tűnik ki, de ő maga is hivatkozik egy ízben erre, nem e prédikációkban, hanem a pápai egyház jegyzőkönyvében.

1740. január 7-én a gyülekezet tagjai elhatározzák, hogy a rendszeren gyakorolt szokás szerint, mint minden évben, úgy most is mind a két prédikátort újabb esztendőre *megmarasztják*. A prédikátorok hajlandók is voltak a maradásra, de Torkos Jakab több, nem anyagi, hanem hivatása teljesítésével kapcsolatos kívánsággal állott elő. Így többek közt kifogásolta, hogy a temetéseket a felek későn adják neki tudtul, legtöbbször csak akkor reggel, amikor ebéd után már a temetés ki van tűzve, már pedig „oly kevés idő alatt szükséges készülettel nem állhat elő prédikáció, holott pedig a halotti prédikáció sokkal nagyobb készületet kívánna, mintsem oly hirtelen elaborálthatnák.“ A többi közt aztán kéri azt is, hogy vasárnapi temetések alkalmával ne legyen az oratoriumban is prédikáció, „mivel constál a szent ecelesiának, hogy a vasárnapi prédikációkra oly készületjek van ő kegyelmeknek, hogy aki reggeli órán elvégzi prédikációját, az délután predikállani nem köteleztetik. Lehetetlen pedig a szokott elégséges időn kívül jó lelkiismeret által készített prédikációval előállani.“

Nem feladatunk, hogy figyelemmel kísérjük a prédikátor és a gyülekezet további „jegyzékváltását“, valamint az sem, hogy megtudjuk, miként intézték el a papmarasztási bonyodalmat Kenessey István közbelépésével. Ránk ebből most csak annyi tartozik, hogy az idézett részekből megállapíthatjuk azt, hogy Torkos Jakab egy-egy prédikáció elkészítésére hosszú időt fordított s nem tartotta lelkiismeretével összeegyeztethetőnek a hirtelen, 2—3 óra alatti készületet.

Az előttiünk fekvő két negyedréte alakú kötet közül az első kötetben, mely 742 oldalnyi, összesen 59, a második 847 oldal terjedelmű kötetben 70 prédikáció van. Vagyis összesen 1589 oldalon 129 prédikáció, úgy hogy a prédikációk átlagos terjedelme, mint már említettük is, 12—13 oldal s mind apró betűs, sűrű soros írással. Mindenesetre épen elégséges anyag arra, hogy átvizsgálásuk után képet alkothassunk Torkos Jakab prédikatori módszeréről, a prédikációk szerkezetéről, témáiról, hittani felfogásáról, stílusáról.

Meg kell még jegyeznünk, hogy az első kötet első 19 prédikációja csak részben olvasható. Valamilyen maró folyadék a könyv táblájának, címlapjának s lapjainak is alsó felét megromgálta, elpusztította, vagy olvashatatlaná tette. Emiatt nem

olvasható egész terjedelmében a címlap sem s csak hézagosan az első 19 beszéd. De ha tárgyalásaink alkalmával e 19 beszédet nem is vennénk tekintetbe, még mindig marad vizsgálódásaink anyagául 110 prédikáció.

A PRÉDIKÁCIÓK SZERKEZETE.

Torkos, midőn prédikációt ír, először is textust választ. Prédikációinak legtöbbször nem ad címet s a textus maga szerepel cím gyanánt. A prédikáció bevezetéssel kezdődik, azután a tárgyalás feladatát, témáját jelöli meg s ezt a témát részekre osztja. Ekkor következik a tárgyalás s azután az alkalmazás. Ez a vázlatot láttuk már saját maga ismertetéséből is. De ez a váz az egyes prédikációkban korántsem ily egyszerűen alakul. Némelyik prédikációjának szerkezete igen bonyolult. Az alábbiakban sorra vesszük e részeket s egyenként foglalkozunk velük.

Cím. Legtöbb prédikációjának címe nincs. Alig néhány esetben ír címet s ez a cím is csak az alkalmat vagy a célt jelöli, amiért a prédikációt írta. Így megjelöli az úrvacsorai előkészítő beszédek: *Praeparatio ad S. coenam*, vagy *Concio occasione S. coenae*. Három prédikációja van arról, hogy miként kell a prédikációt hallgatni s ezeknek mind a háromszor e címet adja: *Methodus audiendi conciones*. Olyan esetben, amikor egy textusról ismételtlen is prédikál, akkor ezt megjelöli így: *II. concio ex textu*... Egyébként a prédikációk a kötetben levő sorrend szerint egyszerűen számozva vannak.

Textus. Minden beszéd textus alapján épül s elveiből következőleg, kivétel nélkül minden esetben a kanonikus könyvekből veszi azokat, még pedig az Ó- és Újszövetség legkülönbözőbb részeiből. Az I. kötetben vegyesen vannak ó- és újszövetségi textusok, a II. kötetben minden textus újszövetségi. Az I. kötet 59 beszédének textusa közül 45 az Ó- s 14 az Újszövetségből való. Összesen tehát 45 ó- s 84 újszövetségi textus alapján írott prédikáció van a két kötetben. Az Ószövetség könyvei közül szerepelnek Mózes II. és V. könyve, Krónikák II, Jób, Zsoltárok, Példabeszédek, Énekek éneke, Ézsaiás, Jeremiás, Hóseás, Jóél és Zakariás könyvei. Ezek közül is legtöbb az Ézsaiás könyvéből való: 16, azután a Zsoltárokból 12, a többiek 1—2—3 esetben. Az Újszövetség könyvei közül nem vesz textust a II. Tessalonikai, a II. Timótheusi, a Filemoni s a II. és III. János levelekből. A többi újszövetségi könyv mind képviselve van. Legtöbbször szerepel Máté ev.: 10, János ev.: 9, Jelenések könyve: 7, Lukács ev.: 7, Római levél: 6 stb. Van olyan textusa, melyről egymásután több beszédet is tart. Ugyanarról a

textusról három prédikációt tart 3 esetben, kétszer beszél 9 textusról. Egyébként egy beszédnek mindig csak egy textusa van. Egyébként a kötetek végén a textusokról jegyzéket is állított össze maga Torkos.¹⁵ Textusai eléggé változatosak. Bár ez állításunkat csak akkor tudnánk elégségesen igazolni, ha biztosan tudnánk, hogy vajjon beszédeit milyen sorrendben mondta el. Mert hogy úgy mondta volna el, amint a kötetekben következnek, nem valószínű. Mert pl. az I. kötet 1. prédikációja, mint már történt is róla említés, prédikátori hivatalának elfoglalásakor mondott beköszönő beszéd, a 2. viszont még rektor korából való. Már pedig ez megelőzte amazt. Valószínű tehát, hogy a beszédek kötetben levő sorrendje csak az összegyűjtés után, a bekötés előtt keletkezett, amit bizonyítani látszik az is, hogy pl. a II. kötet beszédei egy-két eltéréstől eltekintve, teljesen a textusok bibliai sorrendjében követik egymást. Még megjegyezzük azt, hogy nem is minden elmondott beszéde van benne a kötetben, mert van olyan beszéde, amelyikben utal egy előbb, a megadott textusról elmondott beszédére, de amelyik a két kötetben nem található prédikáció.

Ezek a textusok sem nem túlrovidék, sem nem túlhoszszúak. Ha mégis hosszabb textust választ, senihogy az egészet végig tudná magyarázni s ki tudná fejteni egy prédikációban, akkor arról a textusról két vagy három beszédet is ír.

Nem riad vissza az igen nehéz, első hallásra nehezen érthető textusok választásától sem. Az ilyeneknek feldolgozását igen nagy körültekintéssel végzi s néha — meglepő eredményeket hoz ki belőlük. Pl. az I. 25. textusa: Jób 5:23; I. 54-é: Hós. 2:14; az I. 59-é Zak. 6:1--3. A II. kötetben a 49. számúnak Ef. 5:14, a 67. számúnak Júdás 9. a textusa! Általában azonban világos s könnyen érthető textusokat választ. Sokat találunk közöttük az ú. n. általánosan ismert textusok közül is. Olyan textust nem találunk, amelynek stílusa, vagy tartalma erős vonású lenne. Feltűnő sok a textusok között azoknak a száma, amelyek már magukban is bűnbánatra serkentő, böjtölésre hívó, megtérést hirdető tartalmúak. Úgy hogy ebből is kitetszőleg megállapítható, hogy Torkos első-sorban is bűnbánati prédikátor volt.

Bevezetés. Minden prédikációjánál megtalálható a bevezetés. Sok esetben ki is írja ezt mindjárt a textus után így: *exordium*. Gyakran ez a megjelölés el is marad. A bevezetés célja természetesen szerint az, hogy a hallgatók figyelmét felhívja, értelmét előkészítse, bennük érdeklődést keltsen, — egy szóval őket alkalmassá igyekezzék tenni a következő tárgyalásra. Torkos e célt mindig szem előtt tartja, de azért bevezetései nem egy és ugyanazon mintára készült általános beve-

¹⁵ L. Függelék.

zetések. Ezek a bevezetések hosszúak, szinte mind egy-egy külön elmélkedés, vagy értekezésszámba megy, mégis egy sem véletlenül kerül a maga helyére s mind vonatkozásban van a textussal s nem képzelhető el más textushoz kapcsolva. Néha nagyon messziről indul ki s hosszú oldalakon keresztül hallgatóit a tárgyalásig. Sok esetben valósággal külön is helytálló, a textuson felépített általános elmélkedések, külön szintetikus prédikációk, amelyek így megelőzik a tárgyalásban következő analízist. Igaz, hogy így úgy látszik, hogy megfordított sorrendben halad, mert az általános elmélkedés megelőzi a részletes tárgyalást, de azért nem kell félnünk, mert az applicatióban bőséges alkalma marad az általános igazságok s az azokból folyó következmények kifejtésére.

A bevezetések változatos felépítésűek. Körülbelül a következő csoportosításban tárgyalhatjuk őket:

1. A bevezetés gyakran egy *kép*, vagy *illusztráció* s annak a kifejtése, magyarázása, leírása, sokszor alkalmazása is. De ezek is mindig vonatkozásban vannak a textussal.

Példák: Az És. 55:8—9-hez írt prédikáció bevezetése József történetével foglalkozik. A Lk. 8:8. alapján készült beszéd bevezetése (erről a textusról három beszéd van, itt a 3-ik beszédről szólunk) — miután a beszéd maga azzal foglalkozik, hogy a prédikációban hallottakat miképpen kell megtartani, — az Ex. 16:32-ben előadott történet, a manna megőrzése. — Az I. Kor. 11:27, úrvacsorai előkészítő beszéd bevezetése 2. Sám. 6:6—7. alapján az Úr ládájáról szól. — A Zsolt. 51:6. bevezetése Dávidról és az ő megtéréséről. — Kissé távolabbi képeket kapunk az I. Tess. 5:18-hoz írt beszéd bevezetésében. Itt az oroszlánról van szó, felsorolja, hogy a Biblia különböző helyein miként fordul elő s a textussal s a tárgyalással a kapcsolatot úgy találja meg, hogy összehasonlítást tesz, hogy a hívek és az oroszlán tulajdonságai miként egyeznek meg. — A Jn. 5:24-ről írt második beszéd, mely a textus második felét tárgyalja, bevezetését a kapu szerepéről és jelentőségéről írt bevezetés tölti ki.

2. A bevezetés sok esetben *a textussal kapcsolatos elmélkedés*, mely a részletes magyarázatot ilyen formán megelőzi.

Pl. Luk. 8:8-ról készült első beszéd, mely a prédikáció hallgatásának módjáról szól, bevezetésében a prédikációírás szabályaival foglalkozik. — A Mk. 10:15-ről írt beszéd bevezetésében az alázatosságról, a Jn. 5:24-ről írt első beszéd bevezetésében Jézus neveiről s különösen az „idvesség szarva“ névről elmélkedik. — A Lk. 8:13. alapján írt beszéd bevezetésének témája az, hogy az emberi igazság, erő s érdem Isten előtt haszontalan. A Tit. 3:1. textusú prédikáció bevezetése a szolgálatról való elmélkedés, — míg a Júd. 9. v.-re épített prédikáció bevezetése az eretnekségről szól.

3. A bevezetés a *figyelem felkeltésére* szolgál.

Pl. az Ézs. 6:8. alapján írt prédikációnál, melyben az isteni küldetés különböző neveiről s annak módjairól fog szólni, már előre felkelti a figyelmet témája iránt, azzal, hogy Ézsaiás inaugurációjáról beszél. — Vagy még inkább érdeklődést kelt a Jel. 14:2. bevezetése, mely szerint a textus egy emblema, mely azt jelenti, hogy az Isten az embert a nyomorúságból megszabadítja s természetesen itt a bevezetés feladata nem más, mint az emblema feloldása, megmagyarázása.

4. A bevezetés arra *int*i a hallgatókat, hogy a *textus mennyire beleillik a jelenlegi helyzetbe*. Vagy mennyire ellentétes azzal.

Pl. a Deut. 32:39. textusú prédikáció bevezetésében arról beszél, hogy mennyire érezzük Isten haragját éppen most a mi életünkben. Viszont a Jn. 2:17-hez írt prédikáció bevezetése arról, hogy a mi mostani helyzetünk mennyire ellentéte annak, ami a textus szerint tőlünk kívántatik.

5. Van olyan bevezetése is, mely a textusbau foglaltaknak *előzményeit ismerteti*. Pl. a Lk. 10:5. alapján írt beszéd bevezetése.

6. Megint másféle az a bevezetés, mely a megfelelő *bibliai könyv írójáról* szól. Pl. a Hós. 2:14-hez írt bevezetést e szavakkal kezdi: „Némely dolgokat Hóscásról tartunk meg“ s a két oldalas bevezetés Hóscás élettörténetét mondja el. Vagy az I. Kor. 2:45-hez írt bevezetésben Pál apostolról beszél.

7. Van olyan bevezetés, mely *az előtte való alkalommal tartott prédikációra utal* s annak tanúságait ismétli el. Pl. a Lk. 8:8-ről második s a Jn. 2:17-ről írt beszédeknel.

8. Több eset van arra is, hogy bevezetésében *megindokolja, hogy miért a felvett textusról* beszél, bár ezt legtöbb esetben inkább az applicatióban, vagy a második summázásnál szokta elmondani.

Connexio, vagy contextus. Azoknál a bevezetéseknel, melyek a textussal lazább kapcsolatban állanak, a bevezetés végén egy átvezető részt használ, melynek célja az, hogyha nem tetszenék ki a bevezetésből, hogy milyen kapcsolata van annak a textussal, itt rámutat erre a kapcsolatra. Ez a *connexio* néha csak *egy mondat*, ilyenforma fogalmazásban: mindazt, amit itt elmondottunk. a textusból érthetjük meg világosabban -- s erre következik a tárgyalásban a textus magyarázata. Más-hol azonban *bővebben is kifejti a kapcsolatot*, hogy miben látja a textus és a bevezetés közt az összefüggést. Vagy egy *megokolás* ez a *connexio*, hogy miért éppen ezt a bevezetést készítette ahhoz a textushoz.

Summa. A legtöbb beszédben a bevezetés után következik a *summa*. Nem más ez, mint annak rövid megfogalmazása, hogy mivel akar foglalkozni a tárgyalásban. Szóval a *beszél*

témája. A summa kétféle nála: 1. A textus átírása, 2. a textus alapján alkotott téma megjelölése.

1. Hogy miként írja át a textust a summában, lássunk néhány példát. A Lk. 18:13. versét a summában így írja át: A publicanus imádsága, melyet ő alázatos és bünt megutáló szívvel a jeruzsálemi templomban vitt Istennek eleibe, kérve Istentől az ő bűneinek bocsánatát. (II. 20.) Róm. 10:4-et így: Hogy az apostol megpróbálja a zsidóknak az ő maguk tulajdon igazságuk állításának haszontalan voltát, mivelhogy ők a törvényt be nem töltötték, megmondja a törvénynek végét a Christust és a valóságos igazságra való juthatásnak eszközét, az ő benne való hitet, melytől mivelhogy ők eltávoztanak, egyszersmind az Istennek igazságából is kinn maradtak (II. 37.)

Alig különbözik ettől az az eljárása, midőn a textust úgy írja át, hogy a bibliai helyzetből a jelen helyzetre alkalmazza azt, vagyis a textust már itt alkalmazza.

Pl. *Textus:* I. Tim. 2:1—2. *Summa:* Az apostol igen határozatosan serio int mind közönségesen minden emberekért, mind pedig in specie a magistratusokért való könyörgésekre, az életnek csendességére és nyugalomára. (II. 53.) *Textus:* Mt. 6:14—15. *Summa:* A keresztyéneknek egymás között való megbékélések szükséges a bűnök bocsánatjának bizonyosan való elvévésére. stb.

2. A textus alapján alkotott téma ismét kétféle, első esetben nagyon közel van a textusnak korához alkalmazott átíráshoz, míg a második esetben már nem ragaszkodik szorosan a szöveghez, hanem határozott témát épít azon.

a) Példák az első fajtákra. Előzetesen meg kell még említeniünk, hogy ezek a summák rendszeren igen hosszúak. *Textus:* Róm. 8:23. *Summa:* Előadatik itten a híveknek e világon való örömök és boldogságuk, mellyel ők úgy mint záloggal bírnak a következő örök boldogságnak és idvességnek bizonyására és szívekben való megerősítésekre. Mintha így volna: amely dolognak bizonyos és esalhatatlan argumentumát tanúbizonyosságát a hívek az ő szívekben tartják, zárják, hordozzák, arrul nem kell kételkedni. Már pedig a következő menyeyei örök boldogságnak idvességnek bizonyos és esalhatatlan argumentumát, tanúbizonyosságát, úgymint a léleknek zsengejét a reménységet, a fohászzkodásokkal egyben kötetett várakozást a hívek az ő szívekben tartják, zárják. Azért a következő mennyeyi boldogságrul etc. nem kell kételkedni. (II. 36.) De egész rövid is lehet, pl.: *Text.:* I. Pét. 2:2—3. *Summa:* Az Isten beszédének szíves kívánására int és serkent az apostol, jelentvén egyszersmind annak módját, végét és hasznát. (II. 60.)

b) Példák a textuson épült önálló summákra. *Text.:* Lk. 8:8. *Summa:* most én a prédikációk hallgatásának módját adom elő a mi leckénk szerint. (II. 1.) *Text.:* Zsolt. 51:6.

Summa: A megtérő bűnös vallástétele. (I. 6.) *Text.*: Csel. 14:17. *Summa*: Az Istennek és az ő tökéletességének a természetnek világából vehető s meríthetendő esméretinek csulhatatlan argumentuma. (II. 31.) *Text.*: Zsolt. 32:9. *Summa*: Itt előadatik az oka és a megtérésnek akadályai, miért hogy az Istennek prédikáltatott beszéde a bűnösöknek elméjekben gyümölcsöt nem teremnek, ennek oka a gondatlanság, értetlenség, mely a megromlott emberben vagyon. (II. 55.)

Felosztás. A *summa* után általában következik a *partitio*. Bár szoros kapcsolatban áll a *summával* s abból következik is, mégis független része ez a prédikációnak s korántsem olyan viszonyban van a *summával*, mint pl. a tétel és annak részei. Nem, mert a *summa* legtöbb esetben inkább a téma, jóllehet sok esetben a beszéd céljának megjelölése, de mégha tételszerű is, a kapcsolat nem olyan szoros, mint ahogy várni lehetne. Éppen ezért is foglalkozunk a felosztással külön s nem a *summával* egybevéve. A „*partes*“, vagy a „*partitio*“ jelölés nincs meg minden beszédnél, bár maga a felosztás tényleg megvan. Másutt viszont csak a tárgyalásban végzi el a felosztást, még pedig vagy úgy, hogy a tárgyalás elején írja ki, vagy nem írja ki, de, alkalmazza a tárgyalás során. Felosztási módszere többféle, melyek közül ezeket a csoportokat találhatjuk meg:

1. A *részek* nem mások, mint a *textus egyes részei*, mondatai, kifejezés, szavai. Ilyen esetben nem végez semmiféle logikai műveletet, tisztán alkalmazkodik a szöveg szavaihoz s már eleve kimutatja ezzel, hogy bibliamagyarázatot fog írni.

Példa: *Text.* Csel. 14:17. (*summa* volt: Az Istennek és az ő tökéletességének a természetnek világából vehető s meríthetendő esméretinek csulhatatlan argumentumai.) *Részek*: 1. Nem hagyta ő magát tanúbizonyság nélkül lenni, 2. Adván mennyből esőt és termő időket, 3. Betöltvén eledellel és örömmel. (II. 31.)

2. A *részek a textusnak nem szószerinti, hanem átirított részei*, de szorosán alkalmazkodik a *textus* sorrendjéhez.

Pl. *Text.* Zsid. 2:3. (*Summa*: Itt előadatik oka és a megtérésnek akadályai.) *Partes duae*: 1. A vétéknek leírása: ily nagy idvességgel nem gondolván, 2. Attul való intés, *disvasio*, amely vétetett a nehéz ítélettül való meg nem menekedhetéstül. Másik példa: *Text.*: Zsolt. 139:23. (*Summa*: Dávid ő magát az Istennek ítéleti, examene alá ajánlja.) *Partes*: 1. Mít kér Istentől? 2. Mi végre kéri azt? (I. 7.) — Itt a *részek*: egy-egy kérdés, amelyre adandó felelet s így tulajdonképen a tárgyalás anyaga is, a *textus* megfelelő szavai.

3. A *felosztás önálló*. A *részek* egy-egy szóból állanak. Sokszor csak magukban, máskor nyomban következik utánuk a *textus* magyarázó része is. Itt már némi műalkotás nyomát

mutatja a *partitio*, amennyiben ha textushű marad is, de a *textus* részeit önállóan tetsző fogalmak alá vonja.

Pl. *Text.*: Jn. 5:24. (*Summa* nincs, ezt helyettesíti egy *connexio*, mely a bevezetéstől a textushoz vezet vissza s nyomban következik a következő felosztás.) *Partes tres*: 1. *Asseveratio*, 2. *Personae*. 3. *Privilegia salutaria*. A tárgyalásban aztán ezeket a szavakat nyomban kiegészíti a *textus* megfelelő részeivel így: 1. Bizony, bizony, Ámen, Ámen. 2. Mondom nektek, 3. Aki ilyen, annak örök élete van. A *partitio* tehát csak látszólag önálló. (II. 22.)

Text. Mk. 10:15. (*Summát* nem jelöl, de a bevezetés végén összefoglalja mondanivalóit: ... azért hát szorgalmatosan arrul elmélkedjünk, mennyire és minemű dolgokban kell igyekeznünk, hogy a kis gyermekekhez hasonlatosakká legyünk, evégre öt vagy hat dolgokat hozok elő, melyekben megmutatom a szükséges hasonlatosságot.) *Felosztást külön nem ad*, hanem a tárgyalás rendjén jelöli meg ezeket a dolgokat: 1. Alázatosságban, 2. Minden gonoszságtul idegeneknek kell lennünk, 3. A lelki eledeleknek a lélekért való kívánásában, 4. A nevekedsben, 5. A mennyei atyának követésében. 6. Az isteni gondviseléstől való megnyugodt függésben. (II. 18.) Ez a *partitio* mutatja, hogy tud írni *synthetikus* prédikációt is. Itt a tétel és a részek teljesen a *propositio*-készítés, még ma is divatos szabályai szerint kerültek egymás mellé. De ha látszólag általánosságban mozgó is ez a felosztás, mégis teljesen a *textus* alapján álló.

4. Előfordul, hogy a *részeknek külön alrészeit is megjelöli* már a *partitio*ban. Egyébként ugyan szinte kivétel nélkül az az eset, hogy a tárgyalásban az egyes részek szüete labirintyszerűen kapnak további alrészeket. De ez az alrészekre bontás előfordul a *partitio*ban is.

Pl. *Text.* I. Tim. 2:1—2. (*Summa*: Az apostol igen határozatosan int mind közönségesen minden emberekért, mind pedig in specie a magistratusokért való könyörgésekre az életnek csendességére és nyugalomára.) *Partes*: 1. *Generalis exhortatio ad praeces in qua tria*: a) mely hathatósan kommandálja, b) mire inti, c) kikért legyenek a könyörgések. 2. *Specialis determinatio eorum pro quibus orandum addito fine et virtutibus conjunctis*. (II. 53.)

Tárgyalás. A felvett *textus*nak a *summában* vagy a *partitio*ban kijelölt tárgyalását legtöbbször külön is megjelöli. Kétféle felírást használ, éspedig: *tractatio*, vagy *exegesis*. Ez a megjelölés a tárgyalás módjánál nem jelent megkülönböztetést, mind a kettőn u. azt a tárgyalási módot érti. Maga a tárgyalás módszere kétféle nála. A prédikációk legtöbbször teljesen *analitikus*, ami azt jelenti, hogy a *textus* egyes mondatait, kifejezéseit magyarázza végig, olyan módon, ahogy

utóbbi időben a bibliamagyarázatot végezték a lelkipásztorok, vagy még inkább úgy, ahogyan most a bibliai körököt vezetik. Bibliamagyarázata általában nem más, mint a sorban vett mondatok, kifejezések vagy szavak értelmének más bibliai versekkel, néha klasszikus írók, vagy egyházi atyák írásaiból vett idézetekkel való megvilágosítása. Ez eljárása közben az eredetileg a partitióban kijelölt 2—6 részt számtalan kisebb részekre bontja, sőt az alrészeket is még tovább felosztja. S mikor így megmagyarázta a megmagyarázni valókat, akkor az egészet ismét summázza, mintegy a további kidolgozás számára új tételt ad. Ezt az újból való summázást nagy deltával jelöli: Δ.

Szintetikus prédikálási módszere hasonló ehhez, mégis azzal a különbséggel, hogy itt a tételül felvett igazságot boncolja részekre, ill. alrészekre. Az egyes részeknél felvett igazságoknak megvilágosításánál itt néha szabadabban érzi magát, bár itt is számos bibliai helyet felsorakoztat, de egyébként nem ennyire kötött érvelést és bizonyítást is használ. Tárgyalása itt is többször végződik az újabb summa, ill. tétel felállításával.

Példák az *analitikus* módszerre. *Text.* Deut. 32:39. *Bevezetése* az Istennek a hívők ellen felgerjedt haragjáról s megengesztelődéséről szól, — a *connexióban* szól Istennek a szabadításra tett ígéretéről, majd a *summában* az Isten figyelemztetésére mutat rá, hogy az ő mindenek felett való méltósága megtetszik az ő munkáiból. *Felosztása* kettős: 1. vagyon az invitatio: Lássátok meg most, 2. vagyon a személynek ki szól, az előadása. Ez utóbbi részt mindjárt a partitióban újabb három részre osztja: a) az ő méltósága, b) hatalmas munkái, c) ellenállhatatlan hatalma. — A *tractatióban* az 1. rész: Itt először arról szól, hogy mit jelent látni, bánatot látni: szenvedni, valakitől valamit megtanulni, szorgalmasan figyelni, megjegyezni, megtartani, ez utóbbihoz kapcsolja a „Lássátok meg“ magyarázatát, ami ezt jelenti: „gondoljátok meg.“ Külön foglalkozik a „most“ szóval, azzal a megjegyzéssel, hogy „ennek nagy ereje vagyon“, mert nemesak a jelent értik rajta, hanem „az előzőkből való következményt is.“ Itt a jelen idő értendő alatta. A 2. rész: a partitióinak megfelelően egyszerre az alrészeket magyarázza az a)-nál szólva a textus: „Én vagyok én az“ szavairól, amellyel az isteni természetet önmagának tulajdonítja, Jézus is említi így isteni természetének jelentését. Az „Eheje“ és „Jehova“ isten nevek ugyanezt jelentik. Ha más így nevezi magát, az káromló. Az Isten neve az „Én vagyok“ azt jelenti, hogy „egyedül önmón magától öröktől fogva van“. Az *én* szó megisméltése sem ok nélkül való: „A megisméltéssel még jobban felhívja a hallgatók figyelmét.“ Az „az“ szócska kétféleképen is felfogható, vagy tulajdonnevet jelöl s akkor jelentése: „örökkévaló állhatatos és vál-

tozhatatlan Isten“, vagy vehetjük „relative máshoz való kötelességszerint“ s jelentheti azt, akit az Atya megígért, vagy az ítélő Bírót, vagy a kősziklát, akihez folyamodhatik az ember... és így megy tovább a magyarázat. A tárgyalás végén következik a *summázás*, a *tanúság*, a textusnak a hallgatók értelméhez való átírása, miután már a magyarázatban annak eredeti értelmét teljesen tisztázta, utat nyit az alkalmazásra ezzel. Magában a tárgyalásban *semmivel sem megy túl a textus szövegének és jelentésének értelmezésén*. Még megjegyezzük, hogy az itt vázolni kezdett tractatióban kizárólag bibliai helyeket idéz a megvilágosításra és pedig összesen 34 különböző helyet. (I. 23.)

A *szintetikus* tárgyalásra: *Text.*: Lk. 8:8-ról írt első. *Címe*: A prédikáció hallgatásának módja. *Bevezetésében* a prédikáció írás fontosságáról s az arra való készületről szól. *Atvezetése* nincs megjelölve, ebben mondja, hogy a prédikáció-írás csak a lelkipásztorra tartozik, de a hallgatás az egész eklézsiára, azért ez utóbbiról fog szólni. A *felosztást* a *tractatio* elején adja. A mód háromféle: 1. A hallgatásra való előkészület, 2. a hallgatás idején való magatartás, 3. a hallgatás utáni kötelesség. Ezután a textussal való kapcsolat kimutatása céljából így: „melyeket a mi Idvezítőnk a füleknek létiben és a hallásban foglal bé.“ Ezt a felosztást aztán három egymás után következő prédikációban tárgyalja. Így az első prédikációnak *külön témája* tulajdonképpen az itt adott első rész: A hallgatásra való előkészület, amit aztán megint két részre oszt: 1. az akadályok elhárítása, 2. az eszközök felhasználása. Az 1. részben 5 akadályt sorol fel: 1. a világnak szorgalmatos gondjai s foglalatossági, amikre különösen vasárnap s a templomban nem szabad gondolni, 2. a kevélység, mely haszontalan dolognak tartja a prédikációhallgatást, mert már mindent tudni vél, de vajjon eszelepszik-e mindent? 3. A lelkész személye elleni előítélet, holott a lelkész nem a maga, hanem az Isten beszédét szólja. 4. A konokság, mely nem hajlandó magára érteni azt, ami a prédikációban van. Ezek megvetik Isten beszédét, de az Isten is megveti őket. 5. A mértéktelenség, ami különösen a délutáni prédikációktól von el sokakat, mert vasárnap délben annyit esznek, isznak, hogy ellustulnak. Ez dívat s az Isten parancsának megutálása. Az Isten szerint járók pedig mértékletesek — A 2. részben 3 eszközt mutat be: 1. Istennek és beszédének ismerete, a Bibliaolvasás, szentírási helyek kívülről való megtanulása, a Káté s egyéb „kegyességnek gyakorlásirul írott könyvek olvasása“. 2. Az imádság, imádkozni kell a prédikátorért, magunkért s az atyafiakért. 3. A templomban idején való jelenlétel; nem szabad elkésni az istentiszteletről. Ime ebben a prédikációban egészen szabadon mozog. Teljesen a textus alapján áll, de *szabadon szerkeszt*.

Érvelését itt is sok szentírási hellyel támasztja alá: a tárgyalási részben 36 bibliai helyet idéz, de tág tér marad azért a dorgáló és buzdító, értekezésszerű előadásra is.

Az alkalmazás. Beszédeiben egy-két kivételtől eltekintve a tárgyalás után az alkalmazás következik. Ezt a már említett *második summával* vezeti be. E rész a legváltozatosabb nála. A summázás után igen sokszor kiírja az *Applicatio* megjelölést s van úgy, hogy az egész részt minden különösebb alcím megjelölés nélkül egysorjában mondja el néhány oldalon, hogy a tárgyalásban előadottak miként vonatkoznak a mai emberre, esetleg szűkebbre szabottan a magyar, vagy a pápai emberre. De sok helyen igen bonyolult szerkezetű az applicatio, külön alrészekként szerepelvén itt a textusból folyó *kötelességek: institutio, — a bizonyítás: ratio, az ellenvetés és felelet, a buzdítás: hortatio, vagy adhortatio, a figyelmeztetés: observatio, a cáfolás: refutatio, a vigasztalás: consolatio, a haszon: usus, vagy praxis, a következmény: conclusio.* — Előfordul egy-két esetben, hogy az applicatio helyett az *usus*, vagy a *praxis* megjelölést írja ki, mint főcímet, ilyen esetben az alkalmazás aránylag rövid. Ezeket a részeket aszerint alkalmazza, hogy prédikációjával milyen célt akar elérni. Az applicatiókban gyakran használ képeket is, sőt egyetlen esetben még egy világi auctortól vett „fabulát” is.

Példák. 1. A *tárgyalás után* köv. summázás után „*Brevis applicatio*” jelzéssel 1. figyelmezteti a hallgatókat, hogy mire nézve vizsgálják meg magukat, mi gátolja őket a ker. életben való nevededésben; 2. buzdítja őket az Isten Igéjében való nevededésre; 3. igéri, hogy ő is teljesíteni fogja velük szemben kötelességét, iuti s kéri őket s imádkozni fog értük. Az egyes részeknél semmi külön megjelölést nem használ. (II. 60.)

2. A summázást 3 részben foglalja össze s minden rész-nél külön foglalkozik az alkalmazás kérdéseivel. Δ. 1. A híveknek örök életük van, I. már itt az életben 1. mert övék az örök élet szerzője, 2. mert az örökélet eszközei náluk vannak, 3. mert az örök élet bizonyos kezdetei is náluk vannak. II. Ez élet után is. — Ezeknél nem használ külön jelölést, majd ezután kiírja az „*Institutiones*” jelzést s itt figyelmezteti hallgatóit, hogy mi különbség van a Krisztus és a Sálán között s a hívek nagy boldogságáról ír. Új kiírás: *Hortatio*, elmélkedni kell az örökéletéről s törekedni kell az afelől való bizonyosságra. *Consolatio*, itt arra biztat, hogy nem kell kétségbeesni, mert az örökélet megígértett a hívek számára. Δ. 2. A hívek kárhozatba nem mennek. *Observatio*: az életben sokszor megítéltetnek s az utolsó ítéleten is meg kell jelenniök. *Institutio*: A hívek boldogsága és a hitetlenek boldogtalansága. *Hortatio*: Az igaz hit által kell igyekezni az utolsó ítélet eltávoztatására.

Consolatio: ne féljünk az ítélettől, hanem dicsekedjünk Róm. 8: 35. szavaival. Δ. 3. Általvitelnek a hívek. *Institutio*: Nagy a hívek boldogsága, ellenben nagy a hitellenek boldogtalansága. *Refutatio*: 1. Akik a halálból a purgatóriumba mondják átmenni a lelket; 2. Akik azt költik, hogy a lelkek a halál után aludnának. *Hortatio*: Igyekezzünk a halálból az életre való átmenetelre. *Consolatio*: Meg kell ugyan halni, de csak letesszük a halálnak a testét. (II. 23.)

3. Tárgyalás után nincs második summa. *Usus*. 1. Nem haszontalan a természetnek oskolája. 2. Mely kevés engedelmes és tanulni igyekező tanítványok vannak. 3. „At vos quibus et meliori luto finxit praecordia Jehova“. Ezután következik a hálaadásra, adakozásra s a ker. életben való gyarapodásra buzdítás és jó kívánság, de külön jelölés nélkül. (II. 31.)

4. Tárgyalás után újabb summa két részben. Δ 1. A híveknek idvességek és a kárhozat ítélete ellen teljes vizsgálások Krisztus igaz beszédében van, megtetszik ez: 1. az Isten kegyelmének gazdagságából, 2. A hívek erőtelességéből, fogyatkozásokból, úgy hogy csak Isten beszédében bízhatnak. *Institutio*. Nagy tehát a hívek boldogsága. *Hortatio*: Valójában figyelmezzünk: 1. Mi az a beszéd? 2. Hogy ezt a beszédet szívünkbe vegyük. 3. Könyörgéseinkben ezt a beszédet tárjuk Isteu elé. *Consolatio*. Legyünk bizonyosak felőle, hogy ez a beszéd soha el nem vész. Δ. 2. Az örök életről szóló beszédek, ígéretetek csak a hívekre tartoznak. *Ratio* 1. Mert az eset után semmi hely nem hagyatott a cselekedeteknek az ítéletnek eltávoztatásában. 2. Mert a hit által a bűnös magát megtagadja. *Ellenvetés*. Az utolsó ítéletnél miért nem a hitről, hanem a cselekedetekről van szó. Felelet: 1. Nem az idvesség okai a cselekedetek. 2. E cselekedetek az élő és a szeretet által hathatós hitnek igaz jelei. *Replica*. Nem reátok tartoznak a Krisztus ígéretei, óh hitellenek. *Hortatio*. Hiununk kell tehát. *Refutatio*. 1. Akik a Krisztus beszédét elmulasztják, 2. akik a maguk okosságának hisznek, 3. akik inkább hisznek az ördögnek, embernek, mint Istennek, 4. akik engedetlenek a Krisztus beszédének és az ellen járnak, 5. akik haboznak, kételkednek. *Adhortatio*. Hallgassuk a Krisztus beszédét, higyjünk Istennek s bizonyosak leszünk az örökélet felől. (II. 22.)

Azonban nem mindig ennyire bonyolult az alkalmazás. Pl. a II. 20-ban a summázás után csak observatio van, a II. 18-ban az alkalmazásban a tárgyalás minden pontjára ad külön alkalmazást minden jelölés nélkül. A II. 19-ben a tárgyalás után így folytatja: Ezekből némely hasznunkra való dolgot jegyezzünk meg, s 4 pontban adja elő ezeket s a végén conclusiót ad. II. 16-ban a summázás után Rationes, a második summázás

után pedig observationes jön s a végén conclusio egy bibliai vers... stb.

Nyilvánvaló ezekből egyrészt az, hogy az alkalmazás feldolgozása a legnagyobb változatosságot mutatja, valamint az is, hogy ez az alkalmazás szinte mind megannyi külön szintetikus prédikáció is lehetne, melyeknek tételei a summázások. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az alkalmazások sok esetben egyáltalán nincsenek kidolgozva s sokszor nem több az, mint amit a példáknál leírtunk. Fel kell azonban tennünk, hogy az előadásban a vázlatokat fel is oldotta, bővebben kifejtette.

Befejezés. Az alkalmazás már vázolt módján kívül más befejezést nem használ. Prédikációi végén kiírja az „Amen“ szöcskát, kivéve azokat az eseteket, amikor egy-egy textusról több beszédet is ír s azokat egymásután mondja el, mert ilyenkor az „Amen“ csak az arról a textusról készült befejező, második vagy harmadik beszéd végén van.

•

A prédikációk eme részletező bemutatása után néhány prédikációjának *összefüggő szerkezetét* is bemutatjuk, egy-egy beszéd vázlatát adván.

1.

Textus: Zsolt. 33: 18—19.

Bevezetés: egy *illusztráció* annak bemutatására, miként visel gondot Isten, a Deut. 32: 11—12 (a bevezetés külön textusa!) alapján arról ír, hogy a sas miként oltalmazza fiait: 1. A sas igen sebesen repül. — Isten is gyors a segedelem nyújtásban. — 2. A sas megvédi fiait a ragadozóktól. — Isten is megvéd bennünket. — 3. A sas kiterjeszti szárnyait. — Isten is az Ő árnyékával fedez be. — 4. A sas szárnyára veszi fiait s úgy hordozza. — Isten is felemeli gyermekeit s ezáltal védi őket. — Itt bekapcsol egy újabb képet arról, hogy miként védte Isten az Egyiptomból menekülő zsidókat: 1. Nappal felhőt, éjjel tüzet támasztott, 2. Az indulásra és megállásra jelt adott, 3. A tábor előtt járt s az akadályokat elhárította.

Igy *tér át* az Isten gondviselő hatalmáról való elmélkedésre s jut el a textushoz, melynek *hármass felosztását* adja: 1. A felserkentés: Imé az Úrnak szemei; 2. Leirattatnak azok, kikén vagynak az Úrnak szemei; 3. Mi végre, hogy t. i. a veszedelemtől őket megtartsa, mely veszedelemtől való megtartásnak két nemei adatnak elő, (de ezt itt nem mondja meg, hogy melyik kettő). Ezután következik a

tárgyalás: Tractatio.

I. A megtartatás igazi oka. Itt elmélkedik az „*Imé*“

szócskáról, mely figyelmet ébreszt, felserkent. Jelenti e szócska, 1. hogy a dolog nyilvánvaló, 2. hogy készen van és véghez vitetik, 3. hogy nagy és csudálkozásra méltó. Tovább arról elmélkedik, hogy: mire serkenti fel? Itt a *szemekről* szól, amelyek jelentik 1. az Isten mindenhatóságát, hogy t. i. mindent lát, 2. igazságát, 3. haragját és indignatióját, 4. irgalmasságát és kegyelmes gondviselését.

II. Kiken vannak az Úr szemei? 1. Az Őt félőkön. Az istenfélelem kétféle: 1. timor cultus — szeretni Istent, 2. timor culpae — iszonyodni a büntől, 2. Az Ő irgalmasságában bizokon, 3. Miért vannak az Úrnak szemei az Őt félőkön? 1. Hogy megszabadítsa őket a haláltól. (A halál különféle jelentései, a szabadítás módja és példái); 2. És eltartsa őket az éhségben (— lelki éhség, — testi éhség).

Δ. Hívők és hitetlenek u.-azon csapást szenvedik, mégis sorsuk különböző, mert a hívekre ilyenkor is gondot visel. Ebből *következik*, hogy a mi tisztünk: a csapások idején is féljük az Urat és irgalmasságában bizzunk. A félelem és bizodalom kegyes és hűséges legyen. Vannak, akik szájjal hirdetik, hogy istenfélők, de nem Isten szerint, hanem magok szerint élnek, az ilyeneket megszegyeníti Isten. Vannak, akik igazán félik Őt, de bizodalomuk igen erőtelen, — ezeket serkenteni és biztatni kell. Mi azért — a döghalál idején — igazán féljük az Urat s bizzunk irgalmasságában s megszabadít bennünket. (Az alkalmazási részben — a summa után semmi külön jelölés, számozás nincs.) — (I. 28.)

2.

Textus: Joél 2:15.

Bevezetés: A farizeusok Keresztelő János tanítványai által kísértik Jézust. Mt. 9:14–18. Ma is vannak a farizeusokhoz hasonlóak, akik dűskálkodnak s bennünket mégis vádolnak, mint a bűjt ellenségeit, pedig mi bűjtőlünk lelkileg, sőt ha Isten haragját érezzük, testileg is.

Contextus. A próféta a nagy nyomorúság idején bűnbánatot tartásra hívja fel a népet.

Tractatio. 1. Kürtöljete Sionban. — A kürtölés szokása a zsidóknál. — Mik a kürtök? — A kürtölés hasznai voltak: I. külső társaságban: 1. A parancsnak promulgálása, 2. A vitézek egybegyűjtése a harc megkezdésekor s a harc végén. II. Belső társaságban: a hívek egybegyűjtését a papok és lévíták kürttel intézték, — erről beszél a próféta is.

2. Szenteljete bűjtöt. Szentelés-hirdetés. Mi a bűjt? I. A bűjt természete 1. vagy minden eledeltől való tartózkodás, 2. vagy csak könnyű ételek használása. II. A bűjt oka, vagy parancsolója 1. bárki, önmagának, 2. az ecclesia, vagy presbi-

terium a nyomorúság idején. III. A böjt szükséges volta kitészik: 1. az ótestamentomi parancsolatokból, 2. a szentek és az izraeliták praxisából, 3. az Újtestamentumban a böjt és az imádság közti kapcsolatból. — Az eledeltől való abstinencia önmagában nem istentisztelet, csak ha imádsággal van egybekötve, a bűnön való kesergéssel s az ember, maga méltatlanságának megismerésével együtt. IV. A böjt ideje: 1 nem az egész emberi élet, 2. nem lehet az esztendőnek vagy a hétnek bizonyos napjához kötni, 3 bizonyos állandó szabály nem is határozhatja meg. V. A böjt vége (célja): 1. méltatlanságunk beismerése, 2. a testnek valóságos meghódoltatása. Kizárt dolgok tehát 1. a vele való dícsékvés, 2. magunk érdeméül, elégtételéül való betudás.

Δ. Helyes dolog böjtöt hirdetni a háborúk és a döghalál idején. Erre példák.

(*Alkalmazás, nincs kiírva.*) Itt van most is a nagy veszedelem. Böjtöt kell hát tartani s Istenhez kell térni. Valljuk meg bűneinket, újítsuk meg Krisztussal való szövetségünket, kötelezzük magunkat a megjobbulásra — ez az igazi böjt — s amiket ígérünk, tartsuk is meg, akkor megsegít bennünket az Úr s megtart. (I. 56.)

3.

Textus: Péld. 30: 7—9.

Exordium. Mt. 6: 33. alapján:

Connexio,

Summa,

Partitio.

I. A., 1., 2., 3.

B) α) 1., 2. — β.

II. A. 1.) a., b., c. — 2.)

B) 1.) a., b., 1., 2. — 2.) a., 1., 2., 1., 2. — b.) 1., 2., α., β.

Δ. 1., 2.

Institutio 1.) a., b.

„ 2.) 1., 2., a., b., c., d.

„ 3.) 1., 2., 3., (1., 2., 3.)

Ellenvetés. 1., 2.

Institutio. 4.) 1., 2., (1., 2.)

„ 5.) 1., 2.

Refutatio. 1., 2., 3., 4., 5.

Adhortatio. 1., 2., 3., 4., 5., 6.

Befejezés.

(E beszéd szerkezetének felvázolásánál csak a Torkos által is kiírt jelöléseket, számozásokat írtuk le.) (I. 37.)

A prédikációk egyes részeiről külön kifejtett mondani-valóink után ez összefüggően is bemutatott példákból elképzelhető beszédeknek szerkesztési módja, amire nézve a legegyszerűbbnek mondhatóktól a legbonyolultabb szerkesztési formákig nagy választékot találhatunk.

Nehéz feladat volna csupán e külső szerkesztési formák alapján meghatározni azt, hogy Torkos Jakab prédikációi *milyen homiletikai iskolához tartoznak*. Nyilvánvaló azonban, hogy tudós theologus volt, aki sárospataki diákoskodása alatt épen úgy, mint zürichi, majd utrechti tanulása idején alaposan megismerte az akkor használatos homiletikai rendszereket s anélkül, hogy iskolásan bármelyik irányhoz lekötötte volna magát s így gépies szerkezetűvé vált volna, célja, vagy raero ideje szerint használta a prot. scholasticizmustól kezdve fejlődött homiletikai szerkesztési módokat.

Valószínű, hogy ha beszédének elmondási idejét ismer-nénk — s így sorba szedve — a nyilván nem az elmondási idő szerint sorozott beszédeket — megvizsgálánk, — bizonyos fejlődési vonalat is állapíthatnánk meg, de e mellett ismernünk kellene azt is, hogy egyes beszédeit milyen alkalmakkor — ünnepeles, vagy közönséges vasárnapi istentiszteleten mondta-e el, — valamint, hogy hosszabb vagy rövidebb idő állt-e rendelkezésére az egyes beszédek elkészítésénél, — mert csak így tudnánk felvetett kérdésünkre némileg is találó választ adni.

Magyar viszonylatban — tudva, hogy korát megelőzően két homiletikai irány vitte a szerepet — a Geleji Katona Istváné és a Medgyessi Pálé, — meg kell állapítanunk, hogy ha egyiket sem követte is kizárólagosan — mind a kettőből tanulhatott. Geleji változatos szerkesztési módja épúgy felel meg a beszédekben, mint Medgyessi formákkal alig törődő — de semmi esetre sem vesződő szabadsága.

Annai bizonyos, hogy nem állíthatjuk sem azt, hogy önálló módszert alkalmazott volna, — bár az ismert mintákat önállóan alkalmazza, sem azt, hogy követői lettek volna e szerkesztési szabadságban — mert nincs módunk ez utóbbit ellenőrizni, hisz nem ismerjük sem kortársainak, sem utódainak prédikáció készítemi módszerét. A századvég pedig már teljesen új levegőt hoz, teljesen új utakra indult homiletikai irány-nyal.

THEOLOGIAI ÁLLÁSPONTJA.

A prédikációk elmondási ideje az 1735—1753. évek közé esik. — Az előbbi dátum szinte pontosan meghatározható azaz, hogy ez évben lett Pápán professor s egy prédikációjáról bizonyos, hogy mint professor mondotta el, sőt ez évben lett itt lelkipásztor is és beköszönő prédikációját szintén ismerjük. — Az utóbbi évszám mellett csupán annyi érvet tudunk felhozni, hogy prédikációit az I. kötet címlapja szerint pápai prédikátorságában írta, ez pedig 1752-ig, a pápai egyház nyilvános vallásgyakorlatának megszűnéséig tartott. Egyébként azt gondoljuk, hogy néhány évet el is hagyhatunk itt, mert az a véleményünk, hogy a pápai egyház megszüntetésére már 1749-től folyó törekvések mégis találtak volna visszhangot a prédikációkban, amiket úgy az utolsó néhány évben tartott, már pedig ezt a hangot nem ismerjük fel a beszédekben, ha csak a nyomorúságok általános emlegetését ilyenül nem vesszük. Megfelelő és elfogadható indok hiányában mégis e két dátum közé állítjuk be a prédikációkat.

E korszaknak hazánkban — theologiaiilag két fontos meghatározója van: az ortodoxiát felváltani igyekvő pietizmus hatása s a felvilágosodás racionalizmusba lendítő törekvése. Torkos Jakabnál úgy az ortodoxia, mint a pietizmus hatását — már csak tanulmányai folytán is feltételezhetjük. A reformáció hazájában Svájcban, Zürichben, majd az ortodoxia örvényében: Utrechtben tanult, miután előzőleg a fejedelmi Erdély tradíciót őrző Sárospatakon készült a prédikátorságra, ahol pedig a theologiai irányok harcái már évtizedek óta megtörttek az ortodoxián. Viszont a német Svájc s hasonlóképen Hollandia nem volt mentes a pietizmus hatásától, — Hollandiában különösen is szemlélhette az utóharcait élő Voetius által indított ortodoxia s a Coccejus biblikus irányának hatásait, — de Sárospatakon is volt módja a puritánok és pietisták törekvéseiről is hallani.

A felvilágosodás pedig, ha lassú léptekkel is, szintén kezdi kialakítani a theologiai racionalizmust. S ha tanulmányai idején nem is zárhatta el Torkos magát ennek hatása elől, — Dunántúl, a legerősebb szorítás idején még ha lett volna is valamelyes módja rá, hogy erről bizonyosságot is tegyen, — épen elnyomott egyházának szempontjából kénytelenségből, vagy meggyőződésből el kellett vetnie magától ennek hatását.

Ha azt a néhány könyvet, melyeket Torkos könyvtárából ismerünk, vizsgáljuk, ezek is arról győznek meg, hogy mind e vázolt hatások valóban meg voltak nála: Hoornbeck (kinek Theologia Practicá-ja szintén megvolt könyvei között) — az ortodoxia híve a Coccejus-féle irányval szemben, — Lampe vi-

szont Coccejus irányát követi és pietista, — Heidegger szintén Coccejus híve (könyvei között megvan Heidegger: *Historia Sacra patriarcharum c.* műve), — míg Braun Coccejusnak és Descartesnek a követője.¹⁰

Torkos Ortodoxiája erős biblikussága mellett a reformátorok, főleg Kálvin álláspontjának hangsúlyozásában s a hitvallásokra időnként való hivatkozásban mutatkozik, — pietizmusa a bűnbánatra, bőjtölésre való felhívásokban talál bőséges megnyilatkozásokra, — a felvilágosodás, illetve a racionalizmus felé való hajlása a természeti képekben jut egészen halk hanghoz. — A theologiai irányok egymást váltásának ütköző pontján élt, ezért határozottan nem akarjuk őt egyik iránynak sem átengedni maradék nélkül, illetve egyik irányhoz sem akarjuk önkényűleg besorozni. — Inkább prédikációiból adott idézetekkel akarunk némi képet adni a hit és erkölcs kérdéseiről alkotott felfogásáról. Jól érezzük, hogy igazi megoldás az lenne, ha valamennyi prédikációjának gondolatmenetét, tartalmát leírnók itt s ezekből próbálnánk meg összeállítani dogmatikai felfogását. De ez több szempontból sem lehet. Terünk sines rá és az „igehirdető Torkos“-ról beszélve, túlméretezett lenne a prédikációkban megnyilatkozó „dogmatikus Torkos“-ról beszélni. Meg kell elégednünk azzal, hogy egyes kérdésekről nyilvánított nézetét mutassuk be itt. Nem adhatunk tehát dogmatikai rendszert, ennek már különben is ellene mondana egyrészt az, hogy prédikációkról van szó, másrészt az, hogy minden prédikációját nem is ismerjük, s amiket ismerünk is, azoknak sem tudjuk megállapítani elmondási sorrendjét. De úgy véljük, hogy az itt következő néhány idézet elég-séges lesz arra, hogy Torkos theologiai felfogásába némileg belevilágítsunk s a fenti elvi konzekvenciák levonását alátámassza.

Az ember állapotáról így ír: „Valamiképen, hogy a ba-

¹⁰ Mindenesetre fontos volna tudni azt is, hogy kik voltak sárospataki, zürichi és utrechtli tanárai, mert feltehető, hogy ezek theologiai álláspontja — előadásaikon keresztül — szintén irányítólag hatott Torkos felfogásának kialakítására. Mint tudjuk, Sárospatakon Csécsi János volt professzora, aki a coccejanus és cartesianus felfogás követője volt (Zoványi: *Theol. Ismeretek Tára*. I. 245.). Bár ama viszály oka, mely közte és professzortársa: Nagymihályi Szomoló Gergely között fennállott s mely az ifjúságot is két táborra osztotta, visszavezethető theologiai ellentétre is, ami azt jelenti, hogy Torkosnak volt alkalma más theol. álláspontot is látni, — mégis, hogy Zürichbe Csécsi ajánlólevelével került, feltételezni engedli, hogy az ő irányának volt a követője. — Zürichi professzorainak nem volt módom utána nézni. — Utrechti tartózkodása idején 1734—1735. években, mint az *Album Studiosorum*-ból kitűnik. Odé Jakob van den Howert, Millius Dávid és Dukerus voltak a theologia professzorai, ró-luk azonban sem Zoványi i. m., sem az RCG nem tesznek említést, így meg kell elégednünk a szövegben elmondottakkal.

biloui fogságban élő izraeliták ültenek a Babilonnak vizei mellett, — oly boldogtalan sorsok és állapotjuk vagy a keresztény (sic) embereknek is e világon... Az egész világ Babilon, melyben ülnek a nyomorúságoknak vizei mellett, sírnak és keseregnek ők, látván e világnak ő ellenük megindult habjait, hallván azoknak zúgását és mennydörgéseket, ennek kegyetlenségét, mellyel ők nyomattatnak... Amint az izraelitákat Isten Babilonbul megszabadította, úgy az ő híveit is a nyomorúságokbul, a nagy vizeknek mélységéből megszabadítja... az ő édességes ígéretei által őket erősíti s vigasztalja, az ő keserőségeket megenyhíti... Ez tehát a híveknek ez életben való sorsok, hogy ők e világban nyomorgattatnak, üldöztetnek ugyan, de mindazáltal azokban a nyomorúságokban is ők örülnek s vigasztaltatnak...“ (I. 20.)

Az Isten tehát *próbára teszi híveit, de meg is szabadítja őket s ha megtérnek, az örök idővel felől is bizonyosakká teszi a híveket*: „Az Isten néha a benne hívők ellen is haragra indul és megbünteti őket, de nem haragszik sokáig, sőt a büntetést is úgy intézi, hogy azt az emberek elszenvedhessék... hivei ellen való haragja nem sokáig tart, mert nem akarja az emberek elvesztését és halálát, hanem életét... kezdetben is az életre teremtette Isten az embert s a bűn által elvesztett életet Fia által visszaszerezte számunkra... megelevenítésünkre Szentlelkét nekünk adja... az utolsó napon feltámaszt minket az örök életre... megígérte, hogy mikor az utolsó időben legnagyobb szükség lesz rá, népét megszabadítja... ő az, aki mondhatja magáról: engem illet az életnek és halálnak jussa, mely jussal azt cselekeszem, hogy az emberek az én tetszésem szerint meghaljanak és viszont azt cselekeszem, hogy a megholtak megelevenedjenek... s a halottak feltámadása nagy vigasztalás annak elhitelére, hogy soha nem lehet az ecclesiának oly nyomorult, megszorult, nyavalyás állapota, melyből őket ki nem szabadíthatná... mert az Istennél elvégzett állhatatos tanács az, hogy az ő népét minden ő nyomorúságából megszabadítsa és minden kárát helyreállítsa... Isten azért látogatja nyomorúsággal az ő híveit, mert ez által tanítja őket, hogy bűneikről megemlékezzenek s azokat megismerjék és megutálják, az ő embert megöldököljék, — hogy hitüket, reménységeket és béketűréseket gyakorolja, tanítsa a könyörgésben való buzgóságra, egyszóval a hozzá való igaz megtérésre. Ezért a nyomorúságok, jóllehet nehezek a testnek, de idővel esekesek. Ha az embert nem jobbitja meg a jótétemény, akkor vessző, dorgálás által kell taníttatnia... A megtérés egyik indító oka, hogy az ember megismeri, hogy a nyomorúságot Isten bocsátotta rá bűneiért s ebben hatalmát imádja s tiszteli nagy alázatossággal. Vakok akik ezt nem látják s Isten kezét meg nem ismerik, ezek nem tanulnak a nyomorúságok oskolájában sem-

mit, hanem a magok tudományában maradnak s vakmerőségükben elvesznek. De boldogok, akik a nyomoruság idején megismerik, hogy Isten bünteti őket, mert ezek keresni fogják az Istent s megtérnek hozzá, hogy meg is gyógyítsa őket... A meggyógyítás nemcsak a fájdalom eloszlatását foglalja magában, hanem a nép fogyatkozásainak elhárítását is a Szentlélek hathatós munkálkodása által. Ez a megszenteltetés a valószínű lelkis gyógyítás... Méltán kell hát azokat megfeddeni, akik nem akarnak megtérni, akik az emberektől várják a gyógyulást, vagy akik kétségbeesnek... Isten tudja minden nyomoruságunkat, nemcsak tudja, de segít is azokban, könnyebbulést is enged és megvigasztal és meg is szabadít azokban, itt az életben is, vagy mennyei dicsőséggel kipótolja... (I. 23.)

Az *idvesség felőli reménység* több prédikációjában szóhoz jut, hasonlóképpen az *Isten büntetése és szabadítása s a megtérés is*.

„Nem lehet annak idvessége felől való reménység, aki nem igyekszik a kis gyermekekhez hasonlatos lenni t. i. azokkal az eszközökkel való élésben s azoknak applicatiojában, melykét az Isten szentelt és rendelt az ő országában való bevezéreltetésünkre... Az Isten országának pedig két gradusa van, az e világon levő kegyelem országa, a másik a dicsőségnek az országa, mely áll az Istennel való immediate communióban... A kis gyermekekhez hasonlatosnak kell lenni az alázatosságban, enélkül sem a kegyességnek, sem a szeretetnek officiumi, munkái illendőképpen nem gyakoroltathatnak. A meg nem alázódott szív alkalmatlan a kegyesség munkáinak gyakorlására, az Isten beszédének a hallgatására, a könyörgésre, a szent asztalhoz való járulásra, a szeretet munkáinak gyakorlására, mert nincs benne az az indulat, ami volt a Krisztus Jézusban. Az alázatosság a szeretet fundamentuma. — Minden gonoszságtul idegeneknek kell lennünk. Hasonlatosnak kell lennünk a gyermekekhez a nevedésben: a gyermekesség nevedékeny idő, egész csuda volna a gyermek, aki az ő születésétől fogva mindenkor azon proportióban megmaradna és semmit sem nőne, — a mennyei atyának követésében s az isteni gondviseléstől megnyugodt függésben is.“ Az alázatosságra itt még egyszer visszatér: „Az alázatosság a szeretet fundamentuma és a szeretetnek minden elmulasztása vagy abból származik, hogy az emberek az ő maguk tulajdon nyavalyásságukat nem érezvén, másokon nem tudnak könyörölni, vagy pedig abból, hogy magokról igen sokat állítván egyebeket megutálnak és azoknak nyavalyásságukat nem is méltóztatnak megtekinteni... A keresztyének hasoulittatnak a Szentírásban azokhoz, akik a pályafutásban futnak, akik szüntelen való mozgásban vannak, soha meg nem állanak, mignem a célt elérik s a coronát elveszik... Feddeni kell a nagy testi bátorságot. Sokan elég okos-

nak, kegyesnek sat. tartják már magokat s már megelégszenek s nem tartják szükségesnek abban tovább menni... Csendességgel dolgozzunk, egyedül Istentől várván áldást a mennyből..." (II. 18.)

„Valamint a tenger soha sincsen habok nélkül, az ég soha felhők nélkül, a hold változás nélkül, úgy a ker. élet soha sincsen *Isten szerinti bánat* nélkül. A *bánat* oly indulat, amely vagy valamely boldogságnak távol létele, vagy valamely kedvetlen dolognak s veszedelemnek jelen létele által az elmét megháborítja, az akaratban elfordulást, a szívben szorongattatásokat és az életben is unalmat szerez. A bánat kiváltképpen való oka a *bűn*. A bánat az *igaz megtérésnek a kezdete*, mert midőn az elme világosan és nyilván a bűnnek természeti rut iszonyu formáját észre veszi, akkor ily itéletet és deliberatiót tész, hogy a bűnben a veszedelemnek és boldogtalanságnak igaz és terhes okai vannak, ettől vagy az ő nyavalyás és boldogtalan sorsa is, ez mardossa az ő lelkiismeretét, ez által az Isten is megbántatott, akinek hatalmában vagy, hogy az embert testtől, lelkestül a külső setétségre vesse. Akkor aztán az akarat a penitencia tartásnak végbe vitele eránt levő kívánsággal tusakodván, keserőséggel illetetik az ilyetén és több hasonló szomorú gondolkodások miatt, melyekből maga magát tulajdon tehetségétül ki nem szabadíthatja. Ez a bánat az Isten szerint való. (II. 42.)

„Amint a törvénynek, úgy az evangéliumnak is summája és vége, melyre mindenképpen céloznak, a *megtérés*. Ez a veleje minden prófétáknak, Ker. János és Krisztus prédikációinak... Ez a lelki áldozatoknak, minden napi áldoztatásoknak kiváltképpen való része, melyből építetik az Istennek lelki háza... (I. 4.)

„A *híveknek idvességek* és a kárhozat itélete ellen teljes vigasztalások Krisztus igaz beszédeiben van... Az örök életéről szóló beszédek ígéretnek csak a hívekre tartoznak, mert az eset után semmi hely nem hagyatott a cselekedeteknek az itéletnek eltávoztatásában s mert a hit által a bűnös magát megtagadja... Az utolsó itéletnél miért nem a hitről, hanem a cselekedetekről van szó? Mert nem az idvesség okai e cselekedetek, — e cselekedetek az élő hit és a szeretet által hathatós igaz jelei... Hallgassuk a Krisztus beszédét, higyjünk Istenben s bizonyosak leszünk az örök élet felől. (II. 22.)

„A hívek e világon való örömmel és boldogságokkal mint záloggal bírnak a következő *örök boldogságnak* és idvességnek bizonyosságára és szívekben való megerősítésekre. (II. 36.)

„Az *ember élete* kétféle, természeti és lelki, ez az örök élet... Az örök élet már az életben is a híveknek actualis possessiojok, ugyanis nevük az örök élet örökösei közt fel vannak

irva, Isten beszéde kezükbe adatott, teljes jussuk van arra, Kriszlussal életük az Istenben van elrejtve, reménység által megtartattak, a Szentlélek munkája bennük az örökélet kezdete... Nagy különbség nagyon a Krisztus és e világ: Sátán között. Ezek mutogatják e halandó életnek országát és boldogságát, azt is nagy buzgósággal, mintha övék volna. De a Krisztus az örök életet, melyet ő biztonnal megad a híveknek... Meglátni a híveknek nagy boldogságukat: övék az örök élet és már bírják is azt és mit kívánnának egyebet. A hitetleneké pedig az örök halál... Ne essünk kétségbe és ne féljünk, ha a világi jókkal nem birunk is. Az örök élet nekünk ígértetett, miért kételkednénk arról, holott már miénk az... A hívek kárhozatra nem mennek, de az életben sokszor megítéltetnek s mindnyájunknak meg kell jelennünk az utolsó ítéletben... Nagy a hitetlenek boldogtalansága, akik a halálból a purgatóriumba mondják átmenni s akik azt költik, hogy a lelkek a halál után aludnának... Meg kell ugyan halni, de csak leteszük a halálnak testét... (II. 23.)

Az *anyaszentegyházról* prédikálván alkalmat talál rá, hogy tagadja *Péter római püspökségét*, mondván, hogy ő „első az apostolok közül, de nem méltósággal, hanem mert ő hivatott először, kora miatt, legvénebb volt, ezért hívták az apostolok fejedelmének is. Jézus szava: ezen a kösziklán épitem fel — nem Péterre szólt, nem Péteren, hanem a kösziklán, egyesek szerint magára mutatott Jézus, — mások a kösziklán Péter vallástételét, ismét mások Pétert magát értik, de ez nem lehet, mert más fundamentumot senki sem vethet. Mi értsük rajta Krisztust, mintha ezt mondotta volna: önmagamon épitem fel s akinek velem közössége van, mint Péternek a vallo-mástétel által, az beleépítették s ő is köszikla... Az ecclesiát magáénak mondja, érte adta magát s minden tagja ő hozzá tartozik... Amaz igaz kösziklán, a Krisztuson épült ekklézsiának igaz élő tagjainak lehetetlen a szenteknek adatott hittől egészen és végképen elszakadni és így a nékiek készítettett idvességüktől elmaradni, mert azoknak megtartásokon az egész Szentháromság consumál. Az Atya Isten, mivelhogy az ő megváltozhatatlan decretoma szerint öröktől fogva őket az idvességre elrendelte, az ő fiának a Krisztusnak adta őket, megígérte Isten ezekhez való irgalmasságának állandóságát, az ő véghetetlen erejét azoknak megtartásokban megmutatja, — a fiú Isten, mivelhogy őket drága áron vette meg, azoknak perseverentiájokért imádkozik és őket szorosán magában foglalja, — a Szentlélek Isten, mivelhogy megmarad a választottakban, ő benne szüntelen élő viznek forrása, oly peesét, mellyel megpecsételtetnek az örök idvességre, az ő örökségeknél záloga, míg a teljes szabadságba beléhelyeztetnek... Nem mondjuk,

hogy az ecclesiája az ő helyéből gyakran ki nem üzettedik, sok nyomorúság alá rekesztettedik, amint ez megeseik, de az igaz értelme ezeknek, hogy soha az Istennek ecclesiája a Sátánnak synagogájává nem leszen, a világosságnak fiai setétségnek fiaivá nem leszenek. (II. 16.)

A *szolgálatról* és *engedelmességről* egyik prédikációjában úgy beszél, hogy abból teljesen koránuak felfogását s társadalmi berendezkedését ismerhetjük fel: „A jobbágyoknak praescribáltatid, hogy mind a föbb, mind az alább való magistratusoknak magokat alája vessék, hogy készen engedelmeskedjenek. Mindeneknek praescribáltatid in genere a minden virtuosoknak szorgalmatos gyakorlása... A keresztyéni igaz hit tudomány el nem bontja a külső jó rendeléseket, hanem inkább fundamentumot mutat és tészén, hogy kellettik lenni magistratusoknak és jobbágyoknak is, kik a fejedelemségeknek alája vettetésén, nékik engedelmesek legyenek. Jóllehet mindnyájan az evangeliom szerint atyafiak legyünk egymás között és így az egy fő Krisztus alatt egy test, mindazonáltal ugyancsak a külső testi dolgokban megmarad a hatalmasságok és a jobbágyok között való különbség és a keresztyén religio azt el nem törli. Az Isten a jó rendnek Istene és nem szeretője a visszavonásnak, hanem a békességnek, — a Krisztus nem jött e világra, hogy a törvényt eltörölje, hanem hogy azt betöltse, megerősítse, — az evangeliom amint az Istenhez való engedelmességet kívánja, úgy mindazokhoz is parancsolja az engedelmességet, akik az Istennek képét viselik, ilyen pedig a magistratus, sőt az evangeliomnak nagy ékességére vagyon, midőn mindnyájan az ő hivataluknak határiban megállanak az emberek, kivált azok, akik az engedelmességre hivatattak. Mind az által mindig az Urban kell engedelmeskedni a magistratusoknak, az az, ha a lelkiismeret ellen való dolgokat nem parancsolja, — akkor inkább a halál, mint a mennyci igazságok megbántása. (II. 54.)

Az *áldozatról* tartott prédikációjából is kijegyzünk néhány gondolatot: „Az áldozat oly tisztesség, mely semmi teremtetett állatot nem illet, hanem egyedül csak a teremtő Isten... Újtestamentomi áldozatok: az egész embernek az isteni tiszteletre, szolgálatra való felszenteltetése, az Istennek segítségül való hívása, a hitnek áldozatja, a megtérés, a népnek az ecclesiába való vitetések, az Istenről s az igazságról való vallástétel, a jótétemény... Kikkel kell közölni a jótéteményt? minden emberekkel, a hitnek eselédivel, az Isten szolgálival... Minden kegyelem származik a Krisztus Jézus áldozatjának kedvességében. (II. 56.)

A *hitről* kétféleképen is lehet beszélni: „Emberi bölcseségből áll a hit akkor, midőn azok a dolgok körül, melyeket

hit által kell bevenni, csak igen gyengén illetődnek meg az emberek... De az igaz hit emberi bölcsesség által soha sem szerzethetik, hanem isteni erőből. Az igazságnak megmutatása, annak bevételének fundamentoma, oka nem az emberi hatalom, hanem egyedül az Isten. (II. 38.)

Az *úri szent vacsoráról* elmélkedvén, újra megcsendül a polemikus hang is az egyébként bűnbánatra felhívó prédikációban: „Félhet a gonosz és vakmerő bűnös, aki felemelt kézzel vétkezik és az ő büncinek utálatos ganéjában megkeményedett, mégis mindazonáltal meri az ő tisztátalan kezével az Úrnak szent testét illetni és környülméletlen ajakakkal az ő vérért innya... A szent vacsora a Krisztus kegyelmének celebratiojára és a váltáság jótéteményeinek hálaadással való emlékeztetése céloz... Az egyszín alatt úrvacsorázók ellen: Valaki eszi a kenyeret, vagy issza az Úrnak poharát — mondja pontosan a görög szöveg — tehát az egyház szabadságára bizza, hogy csak kenyeret egyen-e vagy bort is igyon. Aminthogy ők csak egy szín alatt kenyeret adnak, bort pedig nem, (mert azt magoknak tartják) adnak ugyan nekiek is bort, de nem szenteltet, azért nem is a sakramentomhoz tartozót, hanem csak szájak öblítésére valót, amint ők szólnak. Ez ellenkezik Krisztus rendelkezésével, aki azt mondta, igyatok ebből mindnyájan. Ha úgy kell is olvasni: aki eszi vagy issza, akkor az is lehetne, hogy éppúgy lehetne a bornak színe alatt is úrvacsorázni, mint a kenyérnek színe alatt, de ezt már nem engedik meg. még a papoknak sem. Mért nem figyelnek a 26—28—29 versekre is, ahol mindenütt a vagy kötőszó helyett és van. Ha ezt megkülönböztetni akarta volna az apostol, akkor a továbbiakban is így tett volna s így mondta volna: valaki eszi a kenyeret vagy issza a pohárt méltatlanul, vétkezik az Úr teste vagy vére ellen. Ez pedig képtelenség... Jóllehet az úrvacsorájában levő kenyér és bor az ő állapotában, minéműségében megmarad, de mindazáltal ezeknek az elementumoknak is e sakramentumban igen nagy szentségek, méltóságok vagyon, mely szerint igen megkülönböztetnek a közönséges házi kenyértől és bortól. Az apostol is nem a kenyérről és a pohárról, hanem e kenyérről és e pohárról beszél s nekünk is e sakramentummal való élésben meg kell tennünk e különbséget... A kenyér és bor, annak vétele s ételle s itala előnkbe adja a Krisztusnak testét és vérért és az egész Krisztussal való közösülést s egyesülést. Jézus nemcsak lelki eledel és itala a mi lelkünknek. Az Úr vacsorájában amidőn esszük a Krisztusnak testét és isszuk az ő vérért, eggyé leszünk a Krisztussal és így a Krisztus megáldoztatván, mi is úgy reputáltatunk, mint Ő véle megáldoztatottak. Mert micsoda a megtöretett testet enni, ha nem enni a Krisztusnak megtöretett testét, a Krisztusnak megtöretett teste pedig micsoda, ha nem áldozat?... Az egyházi szolga az Istennek

és a közbenjárónak is képét viseli, aki itt láthatatlanul, mint e vacsorának ura jelen van s kínálja a híveket...“

A *meg nem hallgatott imádságról mondja*: „Mi annak oka, hogy gyakran amit kérünk Istentől nem adja minékünk? Ennek oka nem Istenben, hanem mibennünk van, mert gyakran nem az Isten akarata szerint kérünk.“ (II. 19.)

A PRÉDIKÁCIÓK ALKALOMSZERŰSÉGE ÉS STÍLUSA.

Csak egészen röviden kívánunk még szólni Torkos igehirdetésével kapcsolatban két kérdésről: a prédikációk alkalomszerűségéről és azok stílusáról.

1. *Az alkalomszerűségről* csak egészen általánosságokat mondhatunk. Mint már említettük, ő maga nem említi sehol sem, hogy melyik prédikációját mikor mondta el s arról is szóltunk, hogy a prédikációknak még elmondási sorrendjét sem ismerjük. Pusztán annyit tudunk, hogy 1734—1749 között (legfeljebb 1752.) hangzottak el ezek. De hogy az alkalomszerűség: az *ott és akkor* előtte levőknek való prédikálás fontos volt előtte, kitűnik néhány példa meglátásából.

A pápai gyülekezet helyzetével kapcsolatban már szóltunk arról, hogy szavá tette a hívek közönyösségét és vallástalanságát a szószéken is. A vasárnap megszenteléséről mondott prédikációjában is egészen közvetlen hangot hallunk: „Mi dolog, hogy ezen a napon szeretnek inkább az emberek jóllakni, vendégeskedni? Ez nem egyéb, hanem a világ ábrázatjához és az idegen megveszelt szokáshoz való confirmatio, szabás, alkalmaztatás. Bizony ezekben a napokban a profanitas terít asztalt, az Istennek megutáltatása hordja fel a tálakat, pohárt tölt a testnek kívánsága, a módi és a Sátán örömmel udvarol mindaddig, mígnem eltelvén, az asztaltul fel nem kelnek dorbézolással... Szemetekbe mondom, lássátok miként mentitek magotokat Isten előtt, sokakban sok fogyatkozások vagynak, az utcán álldogálnak, ott hijjában valót beszélgetnek. Mint sietnek a piacra. Mindenik ő kívánna első lenni. A lelki vásárra nem sietnek.“ (II. 1.) Egy másik helyen is az előtte levő hallgatókra való közvetlen utalás: „Most sok a kevély ember, aki az Isten kegyelmét megutálja.“ (II. 18.)

Hogy kora felfogását mennyire magának vallotta, s e felfogásában hogyan kitetszik saját nemesi származása is, azt már láttuk a jobbagysággal kapcsolatban elmondott beszédéből.

Az örökösödési háborúk véres aktualitása több prédikációjában is szóhoz jut. Ime egyik: „Az Istennek szabados böles igazgatásából olyan időkre jutottunk, aminőkről szólott Idvezítőnk Márk 13: 7—8, mert jóllehet a mi földünk még nyugszik

és mi hallgatásban vagyunk, de mindazonáltal mindeneknek szive fegyverre és hadakozásra céloz és készül és mihelyest a Seregeknek Ura egyet süvölt és szól, mindjárt betelik. És. 19: 2.“ (I. 43.)

A háborús idők egyéb nyomorúságokat is tartogatnak s ezekről is szó van a prédikációkban: „Sirt tiérettetek a Jézus, hát ti nem sirnátok-e az ő dicsőségének megsértetéseért, melyért az Isten kijött az ő nyugodalmának helyéből a *döghalált* munkálkodó seregei által és ő maga az Úr szól az ő serege előtt, mert felette igen nagy az ő tábora. De még mostan is azt mondja: Térjetek meg.“ (II. 42.) „Olyatén idők vadnak, melyekben a megbusult és megharagudott Isten sok helyeken kibocsátotta az *éhségnek* veszedelmes nyilait sokak ellen...“ (I. 43.)

S a magyar református egyház s közelebbről talán a pápai gyülekezet felett tornyosodó vészes fellegek látása és megmutatása számtalan prédikációjában szavakat keres, mint már az idézetekből előbb láthattuk.

S mindezek ismeretében csak természetesnek kell találnunk a bűnbánatra való felhívásnak, a bűnök ostromzásának a hangját s a biztatását is: „Krisztus elveszi mirőlünk a gyalázatot és megutáltatást s ad minékünk igaz tisztességet.“ (II. 38.)

2. *Stilusa*. E cím alatti mondanivalóinkat már az eddigi között idézetek is bőven illusztrálhatják. Ha mégis külön fejezetben is foglalkozunk vele, nem azért tesszük, hogy stílusának, nyelvének sajátosságait egységes képbe foglaljuk, vagy irodalomtörténeti helyét kijelöljük. Hiszen ez éppúgy nem feladatunk, mint nem volt feladatunk dogmatikai felfogásának rendszeres képbe foglalása. Csupán homiletikai szemponttól vezetve, igazolni próbáljuk itt, hogy e tekintetben is saját maga által kifejtett elveihez igazodott, amit a *prédikációról s a prédikálás módjáról* szóló fejezetünkben már ismertettünk is.

Torkos prédikációinak stílusát főként a *biblikusság* jellemzi. Nemesak a bibliai idézeteknek a sokasága bizonyítja ezt, bár bizonyosra vehető, hogy stílusának e sok idézethez külsőleg és belsőleg egyaránt való alkalmazkodása okozza ezt. Figyeljük meg stílusát e szempontból egyik, a Jel. 14: 2. textusról írt prédikációjának egyik részletén:

„Annakokáért mi is e szózatokat megkülönböztetjük és renddel ezeket megmagyarázzuk.

I-mus sonus. A sok vizeknek szarok. Aquae multae usitatum Emblemata St. A nagy háborgattatásoknak és üldözéseknek. A *Christus*nak is szenvedési ebben az emblemában irattatnak le Psl. 69: 2. 3. Tarts meg engemet Isten, mert elértenek a vizek majd az én lelkemig. Be estem mélységes sárba, holott fel nem állhatok, mélységes vizekre jutottam és a viznek habja elfogott engemet. Az *anyaszentegyháznak* nyomorgattatási is sok vizeknek áradásihoz hasonlítottatnak. Psl. 32: 6. Könyörög

neked minden szent a megtalálásnak idején. Bizonyára a sok vizek áradási hozzája nem jutnak. Így midőn az ő nyomorúságirul panaszkodik az eecla azt mondja. Psl. 42: 8. A nyomorúságoknak egyik mélysége a másikat követi, a te csatornáidnak szavokra minden te áradásid és habjaid én rajtam által mentenek. Így az ő Christusához való szerelmét, hogy azok a nyomorúságok ő benne el nem fogyathatták azt mondja Cant. 8: 7. Sok vizek el nem olthatnák a szeretetet, a folyó vizek is nem boríthatnák azt el, mivelhogy az Isten ő maga őrzi s tartja azt. Esa. 43: 2. Mikor a vizeken által menendesz, a habok el nem borítanak tégedet.

Kiváltképen pedig a sok vizek jelentik a sok népeknek az eecla veszedelmére s elpusztítására való conspiratiójokat. Annyit, hogy a próféták is a babiloniai birodalom alatt a jerusalembeliek ellen támadott népeket a vizeknek emblemájában írják le. Esa. 8: 7. 8. Ime az Úr ezt miveli, hogy ezek ellen jöjjön amaz erős és széles folyóvíz, az Assyriának királya és minden ő hatalma, mely minden ő folyási felett menvén és minden partjai felett folyván, Judát elfolyja és megáradván által mégyen rajta és mind torkig ér etc. Esa. 17: 12. Jaj a sok népnek sokaságának, kik ugy zognak mint a tenger szakott zugni és a háborgó nemzetségeknek, kik aképpen dühösködnek, mint szoktak a nagy erős vizek dühösködni, zognak a sok népek, miképen zognak a sok vizek, de megdorgálja azt az Isten és messze elfut. etc.“

Másik jellemzője stílusának a *tanító jelleg*. Ezt követeli már a bőséges bibliamagyarázat is, valamint az egyes fogalmaknak sokszor tüzetes megmagyarázása. Számptalan példán mutathatnánk be ezt, amikor ezeket a magyarázatokat ilyen szavakkal vezeti be: „Várni az Istent annyit tesz, mint...“ (I. 5.) „Többeket lehetne mondanunk, de ezek legyenek elegek, ezeket is leginkább azért szóltam, hogy...“ (I. 3.) stb. — Részben ezzel kapcsolatos az, hogy stílusa sokszor szinte *értekezészerűen száraz, bár mindig világos*, érthető s még ha hosszú mondatokban beszél is, semmi barokkos dagályosság, cikornyáság nincs benne. Pl. „Istennek ez országban tapasztalt gondviselésének útja minket eléggé felserkent az ő ily hatalmának és jóvoltának megismerésére, hogy nyilván lássuk mint a nyomorúságoknak és mint azokból való megszabadításnak authorát, mert az Isten kivált az elmúlt esztendőben az ő nehéz ítéleteivel, fegyverrel és leginkább döghalállal megsebesítette, verte ez országot, minket is ezekkel fenyegetett és megrettentett, de ime mostan láttatik az ő keze leeresztettnek lenni és ez országot gyógyítani, megszabadítani a mérges döghaláltul. Gondolkodjunk magunkban ennek okairul, fordítsuk magunkat az Istenhez és higyjük el, hogy elég okai vannak önéki akár a nyomorúságokat, akár innét való kiszabadulásokat te-

kintsük. A nyomorúságok által minket megaláz, a megszabadítás által, mint szeretetnek köteleivel magához vonszon...” (II. 23.)

De e nehézkes mondatok mellett bőven találunk részleteket, amelyek *könnyedebb stílusuak* s kiérzik belőlük a *belső melegség*. Pl. „Én prédikálom tinéktek az Istennek veletek tett kegyelembeli szövetségét, mely az Úr Jézus Krisztus vérével megerősített, prédikálom tinéktek az ő szerelmének édességét, az ő irgalmasságának nagyságát, az ő ígértinek igazságát, az ő békességének örökkévalóságát. Ez a szék léssen nékem ama kedves Garizim hegy, ahonnét én békességet, szerencsét, idvességet és áldást kiáltok e népre. E léssen a Sionnak gyönyörűsége hegye, ahonnét ezüst kürttel békességet és vigasztalást minden megtörődött szívnek éneklek... De amint a megtöredezett nádszálát elvetni és a füstölő gyertyabelet eloltani nem akarom, — úgyszintén semmi vánkost a hitetleneknek könnyökük alá tenni nem akarok, — nem nyujtom, nem adom azoknak az én kezemet, hanem mint az Istenemnek szolgálja és követje, minden vakmerő bűnösöknek és kemény nyaku Belial fiainak az Istennek ellenek való hadakozását megízenem...” (I. 1.)

Sokszor *színes, szinte fordulatos* a stílusa. „Nem haszon-talan a természetnek oskolája. Mennyi részek vannak ebben, annyi scholák, mennyi speciesek, annyi könyvek, mennyi teremtetett állatok, annyi mesterek, mennyi tulajdonságok, annyi szájak és nyelvek, melyekkel ama legfőbb doktor tanít és kicsoda az, aki úgy tanítana, mint ő. Akárhova menj ebben a scholában tanulásnak okáért, mindenkor tudósabban térsz vissza. De mely kevés, engedelmes és tanulni igyekező tanítványok vannak!...” (II. 31.) vagy: „Krisztus Úrunk midőn küldé az ő tanítványait prédikálni, nem mondatik, hogy lassu, lágy módon küldötte volna, kik az evangeliumot versekkel, vagy gyenge énekelgetésekkel hirdetnék, hanem mindazokat teljes lélekkel bocsátá és némelyeket azok közül mennydörgéseknek fiainak is nevez.” (II. 39.)

De tud lenni *határozott, kemény hangú* prédikátor is, különösen a bűnbánatra felhívó prédikációiból szinte a reformátorok kemény, erőteljes stílusának hangját érezzük: „A mi prédikációink előttetek csak hiába való levegő égvágás. Megmondánám, ha szabad volna mindjárt előljáró beszédemben panaszkodni azok ellen, kiket midőn a kegyességre, buzgóságra etc. intünk, serkentgetünk, azt csak nevetik, csufolják, egymásra néznek, fejüket leütik, mind azért, hogy megmutassák azt, hogy ilyetén dolgok nekik nem tetszenek, mind azért, hogy egyebek észre ne vegyék az ő szentelen nevetéseket, vajjon párduek, vagy szerencsenyek vagytok-e, hasonlatosak vagytok-e az Istenül elpártolt zsidókhöz? Azért ezeket Krisztusnak ostromival kellene megostorozni.” (II. 20.)

Stílusát — különösen a bevezetésben, vagy az alkalmazási részekben — *képek és hasonlatok* színesítik. Ime egynehány: „Ha el nem mondhatjátok a ti tanítótoknak szavait ő utána, mondjátok el valósággal és cselekedettel, mutassátok meg magatokat olyanoknak lenni, ami némüekké ők kívánnak titeket formálni az Istennek beszédébül. A tehén nem a füvet, hanem tele tögyét mutatja.“ (II. 2.)

„Amint valamely szép és kies kertben nem elég, hogy csak egyforma virág legyen és az ő ékességét nemcsak egy virágtól veszi, úgy a keresztyén szív, amely berekesztett kertnek példájában adatik elő (Én. Én. 4: 12.) különféle jóságos cselekedetekkel ékesítetik meg. Ugyanis a kegyesség, az Istennek félelme annyi szent virtusokbul font koszorú, hogy azokat ha szintén a szelid szív megfoghatja is, de semmi facundus orator nyelve ki nem mondhatja és a gyorsirónak éles pennája azt le nem írhatja.“ (II. 42.)

„Valamint a tenger soha nincsen habok nélkül, az ég soha felhők nélkül, a hold változás nélkül, ugy a keresztyén élet soha nincsen Isten szerinti bánat nélkül.“ (II. 42.) „Ez az élet olyan, mint a vitézség, melyben a bátor, meg nem ijedő elme és szüntelen való vigyázás szükséges.“ (II. 45.) „A nap világosságának melegsége a kemény viaszat, a megfagyott vizet megolvasztja, úgy az Isten a kemény sziveket meglágyítja, a hidegeket megmelegíti.“ (I. 7.) „Akik az ő nekik tetsző gonosz utakon járnak, azokat szépeknek, jóknak lenni tartják, melyekben hizlaltatják hasukat, tudják meg, hogy valamint a kövér réteken legelő ökrök midőn meghiznak, a mészároshoz vitetnek, a jármos ökrök pedig a munkátul gyakran a jászolhoz köttetnek, úgy ezek is minekutána ez utakon betöltik magukat, az örökkévaló halálra vettetnek.“ (I. 8.)

Pál Krisztusról való prédikálása a pogányok előtt „úgy láttatott, mintha valaki a gyermeket a scholában mindjárt a legfelsőbb classisba vinné, hogy ott a philosophiát tanulná, aki még a bötüket sem tanulta meg.“ (I. 1.) S így folytathatnánk a képek és hasonlatok sorát még hosszan.

Illusztrációja is kerül néha. Különösen bibliai történetekkel illusztrál. Néhol egy-egy nagy ember példáját említi: „Konstantin fennállva hallgatta az egész prédikációt.“ (II. 2.) Máskor pogány bölcsekkel, írőkkel hasonlít: Péter első az apostolok közül, — mondja — „de nem méltósággal... hanem vagy hivattal... vagy pedig az ő idejére nézve mondatik elsőnek, hogy ő a több apostoloknál vénebb lévén... ötlet apostolok fejedelmének mondták, hogy amint Cicero is princeps oratorum, Virgilius princeps poetarum dicitur...“ (II. 16.) Világi írótól vett s mai értelmezés szerinti illusztrációt egyetlen egyet találtam a prédikációkban: „Mivehogy lágy meleg vagy, sem hideg, sem hév, kiokádlak tégedet az én számbul. Szépen megegyez

ezzel a vad emberről való fabula, ki a télnek idején az hideg miatt majd halandó félben levő embert bevívé az ő hajlékába, ki a kezét a szájának leheletivel megmelegítette, és a meleg ételt viszont meghűtötte, annakokáért kiüzte az ő barlangjából, úgy az Isten is az ily lágy melegeket kiüzi...“ (II. 21.)

Még csak annyit említünk meg, hogy a szövegben gyakran fordulnak elő *latin idézetek*, — vagy megtörténik, hogy a magyar szöveget egy-egy félmondaton — *latinul folytatja*. — Bibliamagyarázat közben nemesak a magyar szöveget magyarázza, de elég gyakran a *héber, görög szöveget* is, sőt a *Vulgata latin szövegét* is, — egy helyen pedig — igaz, hogy itt aztán magyar fordításban, — idézi a *szír és ethiop fordítások szövegét* is.

Már így is túlmentünk azon a határon, ameddig a stílusról beszélni akartunk s ha még azt is megemlítjük, hogy stílusa néhol nem mentes a dunántúli nyelvjárás sajátosságaitól sem (bötü, innya, nékiek, stb.), úgy hisszük, hogy épen elég idézetet mutattunk be arra, hogy képet alkothassunk Torkos prédikációinak stílusáról is.

Függelék.

Leközöljük itt Torkos prédikációinak a kötetek végén található összeállításból vett, textusjegyzékét, hogy az idézetekben csak számokkal jelölt beszédek textusát is ismerjük.

I. kö t e t.

1. Gal. 1: 15—16.	31. Zsolt 90: 11.
2. Luk. 10: 5.	32. Zsolt. 91: 5—6.
3. Ézs. 6: 8.	33. Zsolt. 119: 174.
4. 2. Kor. 5: 20.	34. Zsolt. 130: 3—4.
5. Zsolt. 42: 12.	35. Zsolt. 143: 8.
6. Zsolt. 51: 6.	36. Péld. 18: 10.
7. Zsolt. 139: 23.	37. Péld. 30: 7—9.
8. Zsolt. 139: 24.	38. Én. Én. 7—10.
9. Ézs. 41: 8—10.	39. Ézs. 55: 7.
10. Mt. 5: 8.	40. Ézs. 55: 7.
11. Mt. 6: 14—15.	41. Ézs. 55: 8—9.
12. Csel. 7: 6.	42. Ézs. 57: 21.
13. Gal. 4: 18.	43. Ézs. 58: 4.
14. Ef. 1: 3.	44. Ézs. 58: 4.
15. Fil. 2: 12—13.	45. Ézs. 58: 5.
16. Kol. 3: 16.	46. Ézs. 58: 6.
17. Jel. 1: 12—13.	47. Ézs. 58: 7.
18. Jel. 2: 28.	48. Ézs. 58: 7.
19. Jel. 3: 20.	49. Ézs. 58: 9.
20. Jel. 14: 2.	50. Ézs. 59: 1.
21. 2. Móz. 20: 8.	51. Ézs. 59: 2.
22. 2. Móz. 24: 11.	52. Ézs. 59: 4.
23. 5. Móz. 32: 39.	53. Jer. 18: 1—10.
24. 2. Krón. 20: 9.	54. Hós. 2: 14.
25. Jób. 5: 23.	55. Hós. 2: 18—19.
26. Jób. 12: 18.	56. Jóel 2: 15.
27. Jób. 33: 23—24.	57. Jóel 2: 18—19.
28. Zsolt. 33: 18—19.	58. Jóel 3: 9—10.
29. Zsolt. 73: 28.	59. Zak. 6: 1—3.
30. Zsolt. 74: 9.	

II. kötet.

1. Luk. 8: 8.
  2. Luk. 18: 13.
  3. Luk. 18: 13.
  4. 1. Kor. 11: 27.
  5. 1. Kor. 10: 16.
  6. 1. Kor. 11: 27.
  7. Luk. 22: 19—20.
  8. Luk. 22: 19—20.
  9. Jn. 6: 48.
  10. Mt. 6: 33.
  11. Mt. 9: 2.
  12. Mt. 13: 13.
  13. Mt. 13: 44.
  14. Mt. 13: 44.
  15. Mt. 13: 44.
  16. Mt. 16: 18.
  17. Mt. 26: 13.
  18. Mk. 10: 15.
  19. Mk. 10: 35—40.
  20. Luk. 18: 13.
  21. Jn. 2: 17.
  22. Jn. 5: 24.
  23. Jn. 5: 24.
  24. Jn. 8: 36.
  25. Jn. 10: 11.
  26. Jn. 13: 35.
  27. Jn. 16: 20.
  28. Jn. 16: 23—24.
  29. Csel. 2: 44—45.
  30. Csel. 6: 1—2.
  31. Csel. 14: 17.
  32. Csel. 24: 16.
  33. Róm. 2: 11.
  34. Róm. 6: 12.
  35. Róm. 6: 13.
  36. Róm. 8: 23.
  37. Róm. 10: 4.
  38. Róm. 15: 7.
  39. 1. Kor. 2: 4—5.
  40. 1. Kor. 3: 16.
  41. 2. Kor. 6: 16.
  42. 2. Kor. 7: 10.
  43. 2. Kor. 12: 9.
  44. 2. Kor. 13: 5.
  45. Gal. 5: 1.
  46. Gal. 5: 25.
  47. Gal. 6: 14.
  48. Ef. 2: 8—9.
  49. Ef. 5: 14.
  50. 1. Tess. 2: 5—6.
  51. 1. Tess. 5: 18.
  52. 1. Tess. 5: 19.
  53. 1. Tim. 2: 1.
  54. Tit. 3: 1.
  55. Zsid. 2: 3.
  56. Zsid. 13: 16.
  57. Jak. 4: 9.
  58. Jak. 4: 9.
  59. Jak. 5: 9.
  60. 1. Pét. 2: 2—3.
  61. 1. Pét. 2: 5.
  62. 1. Pét. 2: 9.
  63. 1. Pét. 2: 25.
  64. 2. Pét. 2: 9.
  65. 1. Jn. 3: 10.
  66. 1. Jn. 3: 10.
  67. Jud. 9.
  68. Jel. 3: 12.
  69. Jel. 3: 12.
  70. Jel. 3: 12.
-

